

YOZGAT'IN NÜFUS COĞRAFYASI ÖZELLİKLERİ

The Features of Population Geography of the Yozgat

Doç.Dr.İhsan BULUT*

Özet

1997 genel nüfus tespitine göre Yozgat 600 bine yakın nüfusuyla orta büyüklükte bir ilimizdir. Yozgat nüfusunun artışı Türkiye nüfus artışından daha düşüktür. İilde şehir nüfusu sürekli artarken, özellikle son yıllarda kır nüfusu azalmaktadır. İl nüfusunda cins oranı (sex ratio) kadınlar lehine fazlalık göstermektedir. Yaş yapısı (age group) daha çok gelişmekte olan ülkelerinkine benzer. Nüfus yoğunlukları ülke genelinden düşük olan Yozgatta km²'ye 43.5 kişi düşmektedir.

Abstract

According to the general population registration of 1997, Yozgat is with its 600.000 cities a city of medium size. The increase of population in Yozgat is smaller than the increase of population in Türkiye generally. While this rate increased in the city, it decreased in the province. The sex ratio is on the side of the female. The age ratio is similiar to that of the developing countries. The population density is 43.5 persons in 1 km².

1- Giriş

Nüfus Coğrafyası Özellikleri

Yozgat 1990 genel nüfusu sayımı sonuçlarına göre 579 150 nüfuslu orta büyüklükte bir ilimizdir. En son 1997 genel nüfus tespiti sonuçlarına göre de 599 690 i bulunulan yere göre, 614 259'u ikametgaha göre olmak üzere 600 000'i aşmıştır. İl nüfusunun 1927 ilk genel nüfus sayımında 208 628 olduğu düşünülecek olursa, Yozgat'ın nüfusunun oldukça yavaş arttığı söylenebilir. Nitekim 63 yıllık dönemin ancak %277.6'lık bir artışı olmuştur. Aynı dönemde Türkiye nüfusunda %413.7'lik bir artış gerçekleşmiştir. Yozgat nüfusundaki bu demografik gelişimin bazı temel problemlerden kaynaklandığı dikkat çekmektedir. Gerçekten de doğum oranlarının nispeten yüksek ölüm oranlarının düşük olduğu ilde, nüfus artışının da yüksek olması beklenmektedir. Fakat göçler nedeniyle nüfus artış hızı düşük kalmaktadır.

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum.

Toplam yüzölçümü 14 123 km² kadar olan ilde, Türkiye ortalamasından oldukça düşük, başka bir ifadeyle, yarıdan biraz fazla nüfus yoğunluğu vardır. Yaklaşık olarak km² de 41 kişinin yaşadığı il seyrek nüfuslanmış yörelerimizden birini oluşturmaktadır. Yeryüzü şekilleri iklim, bitki örtüsü, toprak dağılışı ve verimlilikleri ile sanayileşme gibi pek çok faktörün nüfusun dağılışı dokusu üzerinde etkili olduğu gözlenmektedir. Genellikle tarım topraklarının ve sulama imkanlarının genişlediği alanlar büyük (sık) nüfuslu alanlar şeklinde belirirken, yükseltinin arttığı, ormanlık, tarım arazisinin ve veriminin azaldığı alanlar seyrek olarak nüfuslanmıştır.

Yozgat nüfusunun önemli özelliklerinden birisi, genellikle kadın nüfus fazlalığı oluşudur. Gerçekten de 1990'da 95.1 olan cinsiyet yapısı, dışarıya verilen göçlerin de en önemli belgesidir. Oysa 15 yaşın altındaki gruplarda erkek nüfus oranı daha yüksektir. İlerleyen (yukarı) yaş gruplarının hemen hemen hepsinde kadın nüfus fazlası dikkati çeker. Özellikle yetişkinlerde belirginleşerek, cinsiyet oranı %89'a kadar düşer.

Nüfusunun okur yazarlık oranının %76.1 olduğu yörede, okuma-yazma oranlarındaki dengesizlik alt yaş gruplarından itibaren üst yaş gruplarına doğru belirgin bir şekilde kadın nüfus aleyhine değişmektedir. Genel nüfus içerisinde de okuma-yazma bilmeyenlerin çoğunluğunu kadın nüfus (%70.7) oluşturmaktadır.

Yaş yapısı bakımından nüfusunun %56.2'si faal nüfustan (yetişkinlerden) oluşan Yozgat'ta çocuk nüfusun %39.7 gibi yüksek bir oran gösterdiği tespit edilmiştir. Yaşlı nüfusun payı ise toplam nüfus içerisinde sadece % 4.1'dir.

Aile büyüklüğünün 6.1 olduğu il genelinde şehirsiz alanlar ile kırsal alanlar arasında belirgin bir farklanma vardır. İl merkezinde 4.68'e kadar düşen bu değer ilçeler genelinde 5.65 iken; kırsal karakterli yerleşmelerde (belde ve köyler ile bağlılarında) 6.58'e kadar çıkmaktadır.

Yozgat, ülkemizde önemli miktarlarda göç veren illerimizden biridir. Ankara, İstanbul ve Kayseri Yozgat'tan en fazla göç alan illerimizdir. Kırşehir, Kayseri ve Ankara Yozgat'ın aynı zamanda en fazla göç aldığı illeri oluşturur. Yozgat doğumlu olup da, bu ilin dışında yaşayanların sayısı 261 800'ü bulmuştu (1990). Buna karşılık Yozgat'ta yaşayan başka il doğumlu ve yurtdışı doğumluların sayısı sadece 39 210 kadardı.

2- Nüfus Artışları

Cumhuriyet döneminde ülkemizde modern nüfus sayımlarıyla birlikte il nüfusunu, daha doğru bir şekilde takip edebilmekteyiz. Bu nedenle il bazında nüfus artışını 1927'den başlatarak incelemeyi uygun buluyoruz. Yozgat ilinin toplam nüfusunun 1927'de 208 628 olduğu bilinmektedir. Bu

nüfusun 1990'da 579 150'ye yükselerek 63 yıllık bir dönemde %277'lik bir artış yaşandığını görüyoruz (Tablo 1, Şekil 1.). En son 1997'de yapılan nüfus tespitinde ise 599 690 kişi bulunulan yerè göre ve 614 259 kadar da daimi ikameti Yozgat olan nüfus bulunmaktaydı. Dolayısı ile 1927-1997 dönemindeki il nüfusundaki 70 yıllık değişim %294.4 kadar olmuştur. Türkiye nüfusunda olan bu artış 13 628 270'den 62 865 574'e çıkarak %460.6 kadar gerçekleşmiştir.

Son sayımda şehir nüfusu 269 217, kır nüfusu da 345 042 kadar tespit edilmiştir. Toplam nüfustaki bu artışın kır ve kent nüfusu içerisinde farklılıklar gösterdiğini görüyoruz. Nitekim 1927-1990 arasındaki genel nüfusta tespit edilen artış değerinin kırsal kesim nüfusunda daha düşük (% 194.6); Kent nüfusunda bununla kıyaslanmayacak kadar yüksek olmuştur (% 1154.5). Şüphesiz bu durum Yozgat'taki şehir merkezlerinin çevre kırsal alanlardan önemli ölçüde göç almasının doğal bir neticesidir.

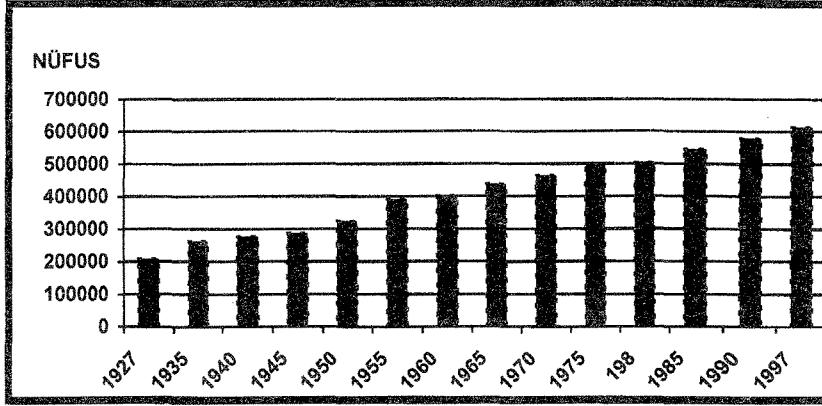
Tablo 1. Yozgat Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre (1927-1997) Artışları.

Yıllar	Toplam Nüfus	Yıllık Artış %	İndeks 1927=100)
1927	208628	3.5	100.0
1935	261821	3.5	125.5
1940	276611	2.2	132.6
1945	287371	1.5	137.7
1950	324469	4.8	155.5
1955	391880	7.5	187.8
1960	402400	1.0	192.9
1965	437883	3.3	209.9
1970	464410	2.3	222.6
1975	500.371	2.98	239.8
1980	504.433	0.32	241.8
1985	545301	3.11	261.4
1990	579150	2.41	277.6
1997	614259	1.51	294.4

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımı Yıllıkları

Yozgat şehir nüfusunda sürekli bir artış söz konusu iken kır nüfusunda 1975'e kadar sürekli bir artış, bu tarihten itibaren düzenli bir azalış gözlenmektedir. Bu durum 1975'ten sonra şehirleşmenin hız kazanmasıyla ilgilidir.

Nüfus artışlarının kırsal ve kentsel nüfus yapılarında gösterdiği farklılıklar kadar olmasa da cinsiyete göre de, nüfus artış değerlerinin nispeten farklı olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim kırsal nüfusta 63 yılda (1927-90) erkek nüfustaki büyüme %50.6 (197.3) iken, kadın nüfusta %52 kadar olmuştur(% 192). Kent nüfusunda ise erkek nüfustaki büyümenin %1227.0 olmasına karşılık, kadınlarda %1087.6 düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir.(Tablo 2, Şekil 2)

Şekil 1. Yozgat Nüfusunun Yıllara Göre Gösterdiği Artışlar.

Tablo 2. Yozgat'ta Kır Nüfusunda Sayım Dönemleri İtibariyle Görülen Artışlar (1927-1997, 1927, 100 kabul edilerek).

Yıllar	Sayısal Artışlar			İndeks Artışlar		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1927	89 415	101 131	190 596	100	100	100.0
1935	110 223	123 846	240 069	130	122.4	125.9
1940	120 643	129 706	250 349	103.8	104.7	104.3
1945	130 561	132 657	263 218	108.2	102.3	105.1
1950	145 504	147 757	293 261	111.4	111.4	111.4
1955	173 168	175 749	348 917	119.0	118.9	119.0
1960	175 043	174 800	349 843	101.1	99.4	100.3
1965	182 177	188 240	370 417	104.1	107.6	105.8
1970	179 585	196 760	376 345	98.6	112.5	101.6
1975	191 198	200 630	391 828	106.4	101.9	104.1
1980	182 253	197 883	380 136	95.3	98.6	97.0
1985	186 445	207 246	393 691	102.3	104.7	97.0
1990	176 751	194 216	370 967	94.8	93.7	103.5
1997*			345 042			93.2
1927-1990				197.6	192.0	194.6
1927-1997						181.0

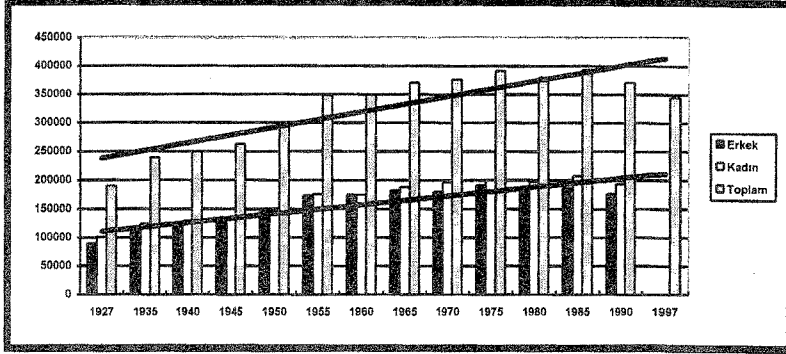
Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Yozgat T.C.Başbakanlık D.İ.E., Yay. No: 1656, s.89, Ankara.

*İkametgaha göre nüfus esas alınmıştır.

Bilindiği üzere kır nüfusu içerisinde nüfus artışlarında artışın kadın nüfus lehine olacağı düşünülmektedir.¹ Ancak Yozgat kır nüfusunda %194.6 kadar olan 63 yıllık (1927-1990) büyümenin kadınlarda düşük olması. göç

¹ TÜMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N., 1997, Beşeri Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul, s. 264-265.

olayına kadınların da yoğun olarak katıldıklarının ifadesidir. Şekli itibariyle de göçlerin mevsimlik veya gurbetçilikten çok, sürekli yerleşmek amacıyla yapıldığını göstermektedir. Ayrıca bu devrenin başında kadın nüfusun erkek nüfusa göre daha geniş bir tabana dayanması da kadın nüfustaki artışın az olmasının diğer bir nedenidir. Çünkü Yozgat'ta 1927'de 89.415 erkek nüfusa karşılık 101.131 kadın nüfus bulunuyordu. Dolayısıyla cinsiyet oranı kadınlar lehine %88.4'tü. Yani 100 kadına düşen erkek sayısı sadece 88.4 kişi idi.

Şekil 2. Yozgat Kır Nüfusunda Görülen Artışlar.

Nüfustaki erkek nüfus fazlalığı şehir nüfusu artışı için de söz konusu olduğu görülmektedir. Sözü edilen devrede (1927-1990) % 1154,5 kadar büyüyen şehirler nüfusunda erkek nüfustaki artış, kadın nüfusun artışından daha yüksek değerler göstermektedir. Sonuç olarak şehirsiz nüfus gelişiminin tabii sonucu olan bu niteliğin Yozgat şehirler nüfusu artışında da gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu dönemler arasında sadece 1940-1945 döneminde erkek nüfustaki büyümenin negatif değer taşıdığı görülür. Bütün ülke genelinin *seferberlik halinin* bir sonucu olan bu gelişmeye rağmen, kadın nüfusta adı geçen devrede de az da olsa (% 4.3'lük) bir büyüme gerçekleştirmiştir (Tablo 3, Şekil 3).

Yozgat nüfusundaki genel artışı hızlarını izlediğimizde (Tablo 1, Şekil 1) nüfus artış hızlarının dönemler itibariyle %0,3 ile %7,5 arasında değiştiği dikkati çeker. Nüfusta görülen bu değişmelerin, doğal artış hızları kadar, ilgili devirlere özgü bir takım sosyo-ekonomik ve tarihî olaylardan da etkilendiği düşünülmektedir.

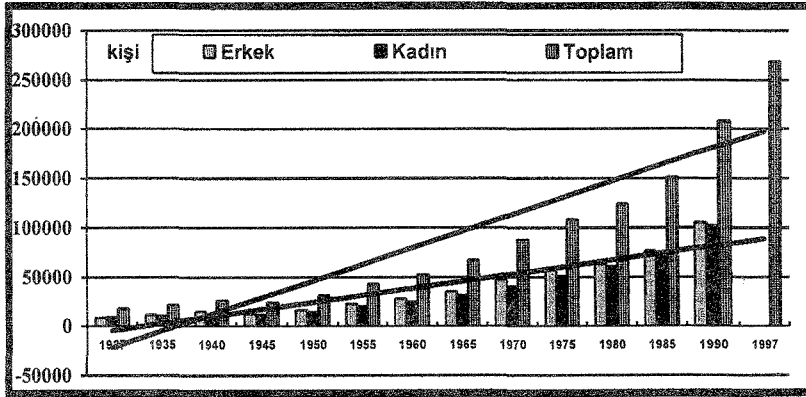
İlk modern genel nüfus, sayımı olan 1927'den ilk periyodik sayımımız olan 1935 genel nüfus sayımına kadar geçen 8 yıllık sürede il nüfusu %3.5 gibi yüksek bir yıllık artış hızı göstererek 208 628'den 261 821'e yükselmiştir. Söz konusu artışta uzun süren kurtuluş öncesi ve kurtuluş

mücadelelerinin neticesinde nispeten sakin geçen bu evrede nüfusun doğal artışıyla birlikte, göçmen kabulü ve 1927 sayımındaki eksik sayım sonuçlarının da daha aza indirilmiş olmasının etkileri olsa gerekir. Bu döneme benzer artış eğilimin sürdüğü 1935-1940 arasındaki dönemdeki yıllık nüfus artış hızı da %2.2 olmuştur. Şüphesiz bu durumda bir önceki döneme göre kısıtlı da olsa, iyileştirilen ekonomik teknolojik ve sağlık koşullarının eşliğinde, doğal nüfus artışlarının yüksekliği de etkili olmuştur. nüfus mübadelesi bu devrede de sürmüştür. Bu gün yörede *muhacir köyleri* diye adlandırılan yerleşmelerin önemli bir bölümü bu devreden kalmadır.

Tablo 3. Tablo Kent Nüfusu Artışları (1927-1990 Bir önceki sayım 100 olarak alınmıştır).

Yıllar	Erkek	Artış	Kadın	Artış	Toplam	Artış
1927	8605	100	9 427	100	18 032	100
1935	11400	132.5	10 352	109.8	21 712	120.6
1940	15 329	134.4	10 933	105.6	26 262	120.7
1945	12 739	83.1	11 414	104.39	24 153	91.96
1950	16 522	129.7	14 686	128.66	31 208	129.2
1955	22 831	138.1	20 132	137.1	42 963	137.66
1960	27 787	121.7	24 770	123.0	52 557	122.3
1965	35 567	127.99	31 899	128.8	67 466	128.3
1970	47 364	133.1	40 701	127.6	88 065	130.5
1975	57 292	120.96	51 251	125.9	108 543	123.2
1980	63 449	110.7	60 848	118.7	124 297	114.5
1985	76 648	120.8	74 962	123.2	151 610	121.97
1990	105 648	137.8	102 535	136.7	208 183	137.3
1997*					269 217	
1927-1990		1227.7		1087		1154.5

Kaynak: a.g. istatistikler. *İkametgaha göre nüfus esas alınmıştır.

Şekil 3. Yozgat Kent Nüfusunda Görülen Artışlar.

Ülkemiz tarihinde 1940-45 döneminin nüfus gelişimi açısından özel bir önemi vardır. Bu dönemde ülkenin her yöresinde nüfus artışında istisnasız bir düşüş söz konusu olmuştur. Ülkemiz her ne kadar fiilen bir savaşın içerisine girmemiş olsa bile, bu devrenin seferberlik hali nedeniyle genç nüfus silah altında bulundurulmuştur. Muhtemel bir savaş tehlikesine karşı hazırlıklı davranılmıştır. Bu olumsuz koşulların ortadan kalktığı bir sonraki dönemde artışın hızlanması yaşanmıştır. Gerçekten de 1945-50 dönemi, bir önceki dönemin artış hızının üçe katlandığı bir dönem olarak ilin nüfus gelişiminde ayrı bir öneme sahiptir. Savaş ihtimalinin ortadan kalkması, askerlik hizmet süresinin normale dönüşü ile gelişen ülke ekonomisinin nüfus değişiminde genel bir olumluluk gösterdiği şeklinde değerlendirilebilir.

Yozgat nüfusunda en yüksek nüfus artış hızının görüldüğü dönem özelliğine 1950-55 oranı sahip olmuştur. Yıllık nüfus artış hızının % 7.5'i bulunduğu bu dönemdeki büyüme yurt dışından göçlerle ilgili olmakla beraber doğal artışın yüksekliğini ülkenin ekonomik yapısının daha da iyileşmekte oluşunun nüfusa yansımaları olarak kabul edilebilir.

Bu büyük artışın akabinde %1.0'lik oldukça düşük bir yıllık artış hızıyla 1955-60 devresi oldukça dikkat çekicidir. Çünkü memleketin tamamının toplu kalkınmaya geçişi ile, şantiye durumuna gelmesi Yozgat'tan dışarıya yaşanan aşırı göçlerin başlamasına neden olmuştur.

Pek çok alanda olduğu gibi nüfusumuz açısından da 1950'li yıllar bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren nüfusumuzdaki artış seyirlerinin %2.0-2,5 arasında düzenli bir seyir gösterdiğini görüyoruz. Şayet 1975-80 dönemi hariç tutulursa, aynı özelliği Yozgat nüfusunda da görmek mümkündür. Kuşkusuz ülke genelinde iyileştirilen sağlık hizmetleri, nüfusun eğitim düzeyinin yükselmesi gibi nedenlere ek olarak 1960'dan sonra bölgeden özellikle yurtdışına göçlerin yaşanması bu devrelerde nüfus artış hızlarının ülke nüfus artışına paralel olmasına neden olmuştur.

Ülkemiz genelinde olduğu gibi 1975-80 'li yıllar., güven ortamının bozulduğu dönemler olarak hatırlanmaktadır. Bu nedenle iç huzursuzluklar da kentlere göçün hızlanmasına neden olmuştur. Bu nedenlere sanayileşme ve büyük şehirlerde artan istihdam hacmini de eklemek gerekir.

Güven ortamının sağlanması ile birlikte 1980'den sonra Yozgat hızlı bir gelişmeye başlamıştır. Yatırımların hızlanması şehirleşme ve yapılaşmadaki büyüme ile il nüfusunda yeniden önemli artışlar gerçekleşmiştir. Nitekim 1980-85 döneminde %3.11 kadar olan artış hızını doğal artışlar ile göçlerin nispeten azalması sağlamıştır. Bu artış hızının 1985-90 döneminde de korunmuş olduğunu görmekteyiz. Ancak 63 yıllık (1927-1990) yıllık nüfus artış hızı ortalaması kaba bir hesaplama ile % 2.9

olmuştur. Dolayısıyla gerek 1980-85, gerekse 1985-90 dönemleri artışları bu değere oldukça yakındır. Bunda etkili olan en önemli faktör, Yozgat nüfusunun hâlâ kırsal karakterini önemli ölçüde korumuş olmasıdır. Göçlerin büyüklüğü bile bu doğal sonucu büyük ölçüde değiştirememiştir.

İlin genel nüfusunda görülen nüfus artışlarının kırsal kesim nüfusunda daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Nitekim kent nüfusunda tespit edilen artış, kır nüfusunun artışından %142 kadar daha yüksektir. Yani kırsal nüfus artışı 100 kabul edildiğinde genel nüfus artışı 142 kadar gerçekleşmiştir. Kır nüfusunda görülen bu yavaş artış hızının temelinde, kırsal kesimden gelişen şehirlere (ilçe merkezleri ve il dışına) olan göçlerin etkisi aranmalıdır. Nitekim il nüfusundaki ilk ve son sayım dönemi arasında *şehirsiz nüfus oranı* %8.6'dan %35.9'a çıkarak %400'ü aşkın bir büyüme olmuştur. Şehirleşme oranlarındaki değişimin cinsiyete göre de farklılık göstermesi Yozgat şehir nüfusunun diğer bir demografik özelliğidir. Gerçekten de, kırsal kesim nüfusunda kadınlar lehine olan cinsiyet yapısı, şehirsiz nüfusta erkekler lehine fazlalık göstermektedir.

3- Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı Özellikleri

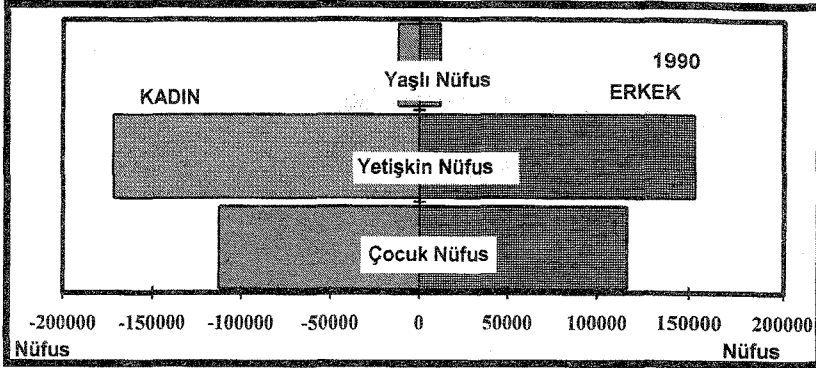
Nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerini en iyi yansıtan özelliklerinden birisi de yaş yapısıdır. Yani yaş grupları arasındaki bölünüşüdür. Yaş yapısı açısından il nüfusu gelişmekte olan bölgelere özgü bir yaş yapısı tipine sahiptir.² Nitekim il nüfusunun 1990'da %39.6'sı (229,593) çocuk nüfustan oluşurken, %56,09'u (324 873) yetişkinlerden oluşmaktaydı. (Tablo 4,5,6 Şekil 4,5,6) Yaşlıların nüfus içerisindeki oranı ise sadece %4.1 (23 946) kadardı. Bu durumun en önemli sonucu ise bağımlı nüfusun oranının yüksek olmasıdır.

Tablo 4. Yozgat Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (1990).

Yaş Grupları	Erkek Nüfus	%	Kadın Nüfus	%	Toplam Nüfus	%
Çocuklar(0-14)	116 967	41.48	112 626	37.99	229 593	39.70
Yetişkin(15-64)	153 014	54.26	171 859	57.97	324 873	56.20
Yaşlılar(65+)	11 992	4.25	11 954	4.03	23 946	4.10
Toplam	281 973	100.00	296 439	100.00	578 412	100.00

Kaynak: D.İ.E a.g.e. s.38

² TÜMERTEKİN, E., 1984, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İ.Ü., Yay.No: 3819, Fak.Yay.No: 2464, İstanbul, s.177.

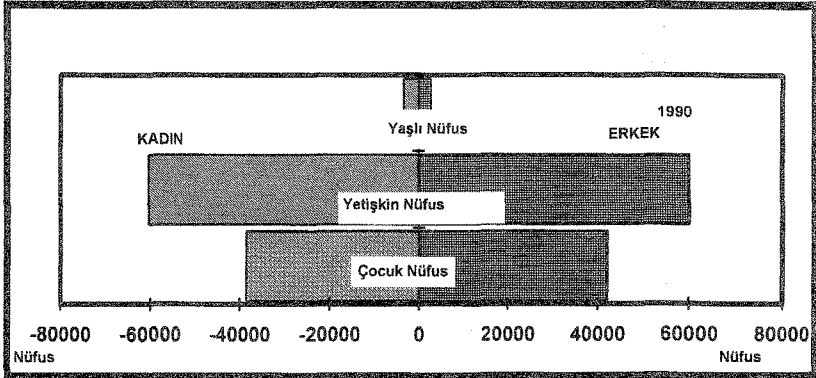

Şekil 4. Yozgat Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (1990).

Tablo 5. Yozgat Şehirsel Nüfusunda Yaş ve Cins Yapısı(1990)

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Cins Yapısı	Toplam	Yaş Yapısı
0-14	42 223	38 559	109.5	80 782	38.7
15-64	60 163	60 389	99.6	121 552	58.3
65+	2 836	3 275	86.6	6.111	2.93
Toplam	105 222	102 223	102.9	208.445	100.0

Kaynak: D.İ.E.

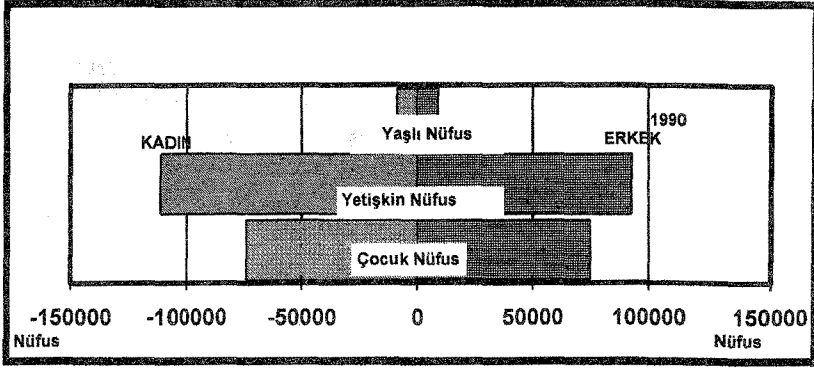

Şekil 5. Yozgat Şehirsel Nüfusunda Yaş ve Cins Yapısı.

Tablo 6. Kırsal Nüfusun Yaş Guruplarına Dağılımı

Yaş Grubu	Erkek	Kadın	Cins Yapısı	Toplam	%
0-14	74 744	74 067	100.9	148.811	40.1
15-64	92 851	111 470	83.3	204 321	55.1
65+	9.156	8 679	105.5	17 835	4.8
Toplam	176 751	194 216	91.0	370 967	100.0

Kaynak: D.İ.E.

Şekil 6. Yozgat Kır Nüfusunda Yaş Yapısı.

Yozgat genel nüfusunda görülen bu yaş yapısı özelliğinin kırsal ve kentsel nüfus için farklı özellikler taşıdığı dikkati çeker. Kırsal nüfusta yetişkinlerin oranı daha da düşerek çocuk ve yaşlı nüfus oranı biraz daha artmaktadır. Hiç şüphesiz bu durum kırsal kesimde nüfustaki bağımlılık oranının yüksek olması şeklinde sonuç vermektedir.

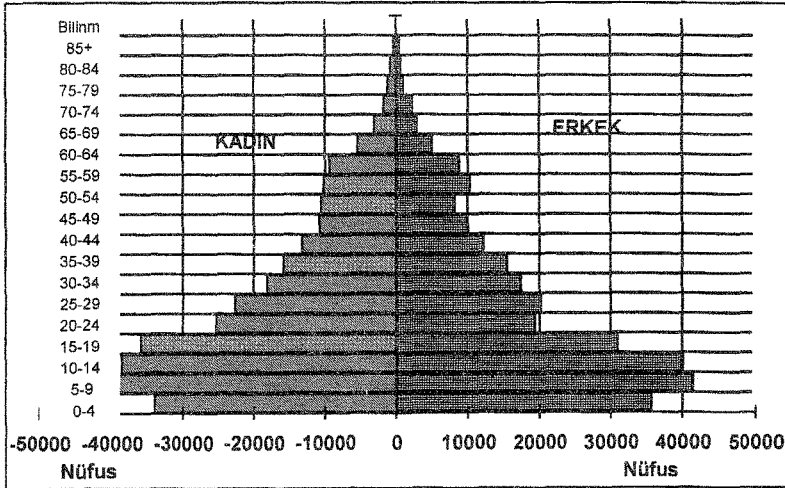
Yozgat ili nüfusunun dar aralıklı yaş gruplarına dağılımı incelendiğinde ise nüfus yaş ve cins yapısı daha bir açıklık kazanmaktadır. Nitekim 1990 verilerinden hareketle oluşturduğumuz tablo ve piramidin gösterdiği özellikler oldukça dikkat çekicidir (Tablo 7, Şekil 7). Tabanda 5-10 yıl öncesine göre daralmaya başlayan, yani bir raftan doğum kontrollerinin başarılı uygulanması, öte yandan genç nüfusun göçleri ile ortada hafif içe çöktük, 50-60 yaş dilimleri arasında nispeten istikrarlı çan şekilli bir piramit ortaya çıkmıştır.

Gerek dar gerek geniş aralıklı yaş grupları ele alınsın, il nüfusunda ekonomik bağımlılık oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Gerçekten de, 15-19 yaş grubundan itibaren 50-54 yaş gruplarına kadar 8, toplam yaş dilimleri içerisinde de kadın nüfusun 13'e 5 üstünlüğü ve fazlalılığı dikkat çekmektedir. Kuşkusuz bu yaş yapısı bağımlı nüfus oranını yükseltmektedir. Nitekim 1990 yılı nüfuslarıyla genel nüfusta ekonomik açıdan bağımlılık oranı ³ % 78 kadardır. 15-64 yaş grubunun tamamının çalıştığını kabul ederek yaptığımız bu hesaplama işsizlerin de göz önünde bulundurulduğunda daha farklı netice verecektir.

³ ÜNER, S., Nüfusbilim Sözlüğü Hacettepe Üniv. B.17, s.87, Ankara.

Tablo.7. Yozgat İli Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılımı(1990).

Yaş Dilimleri	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	35712	34033	69745
5-9	41424	39970	81394
10-14	39831	38623	78454
15-19	30975	35930	66905
20-24	19383	25266	44649
25-29	20238	22686	42924
30-34	17497	18108	35605
35-39	15486	15821	31307
40-44	12161	13261	25422
45-49	9941	10754	20695
50-54	8234	10490	18724
55-59	10284	10172	20456
60-64	8815	9371	18186
65-69	5119	5313	10432
70-74	2955	3030	5985
75-79	2244	1743	3977
80-84	1043	1127	2170
85+	631	751	1382
Bilinmeyen	426	312	738
Toplam	282399	296751	579150

Şekil. 7. Yozgat'ın Nüfus Yaş ve cins Yapısı Piramidi(1990)

Nitekim 1980 nüfus sayımı sonuçlarına göre faal nüfusun (15-64 yaşlar oranı) %36'sı işsizlerden oluşmakta, dolayısıyla da bağımlılık oranını yükseltmekteydi. İlin toplam nüfusunun da gerçek bağımlı nüfus oranı % 133.2 iken kadın nüfusta bu değer daha da artarak %181.8'e yükselmektedir. Erkek nüfusta ise oran %116.3 ile nispeten daha düşüktür (Tablo 8). Aynı

şekilde istihdam açığının da yüksek olduğu yörede genel nüfusta çalışma çağında olan nüfusunun % 63.8'i bir işle uğraşırken, kadınlarda bu oran %46.1'e ve erkeklerde ise 78.8'e yükselmektedir. (Tablo 9,10,11) Kuşkusuz bu değerler kentli nüfusun ve kırsal nüfus için daha değişik sonuçlar gösterecektir. Ayrıca istatistiklerdeki gibi 12 yaştan itibaren faal nüfusu ele aldığımızda bu oranların çalışanlar lehine düzeleceği söylenebilir. Özellikle kırsal kesimde faal nüfus sınırını aşağı ve yukarı çekmek mümkündür.

Tablo 8. Yozgat Genel Nüfusunda İstihdam ve İşsizlik(İstihdam Açığı) Oranı (1990).

Nitelik	E	K	T
1. Çalışan	134 974	110 784	245 758
2. Çalışmayan	28 715	62 239	90 954
3. Toplam	163 684	173 023	336 707
İstihdam oranı*	82.5	64.0	73.0
İşsizlik Oranı**	17.5	36.0	27.0

Kaynak: D.İ.E. * 1/3 orantısı ile, ** 2/3 orantısı ile hesaplanmıştır.

Tablo 9. Yozgat Nüfusunda Çalışan-Çalışmayanve Bağımlı Nüfus Oranları

Nitelik	E	K	T
1. Çalışan	135 575	115 439	251 014
2. Çalışmayan	28 715	62 239	90 954
Çalışmayan /Çalışan	21.2	53.9	36.2
Bağımlı Nüfus	157 674	186 819	334 493
Gerçek Bağımlılık Oranı	116.3	161.8	133.2

Kaynak: D.İ.E.

Tablo 10. Yozgat Kırsal Nüfusunun Bağımlılık Oranları.

Nitelik	Erkek	Kadın	Toplam
1. Çalışan	87.781	104.280	192.061
2. Çalışmayan	5.481	7.283	12.764
İstihdam Oranı*	93.8	93.1	93.4
3. Bağımlı Nüfus	83.900	82.746	166.646
Toplam Bağ. Oranı**	101.8	86.3	93.4

Kaynak: D.İ.E. * 1+2/ 1 orantısı ile, ** 1: 2+3 orantısı ile hesaplanmıştır.

Tablo 11. İlçe Merkezlerinin (Şehirler) Faal Nüfusu Bağımlılık Durumu

Nitelik	Erkek	Kadın	Toplam
Çalışan	47 193	6 504	53 694
Çalışmayan	20 165	61 118	81 283
Toplam	67 358	67 622	134 977
Bağımlı Nüfus	46 280	42 841	89 121
Bağımlılık Oranı (%)	140.9	1 598.3	317 361
İstihdam Oranı(%)	70.0	9.6	39.7
Genel Toplam	113 638	110 463	224 101

Kaynak: D.İ.E.

4- Doğumlar ve Ölümler

Doğumlar ve ölümler bir yerdeki nüfus değişimini sağlayan iki temel doğal belirleyicidir. Yozgat nüfusunda doğumlar ve ölümlerle ilgili veriler 1996 yılı Sağlık Müdürlüğü istatistiklerine dayandırılarak incelenmiştir. Bu verilere göre 499 057 kişilik yıl ortası nüfusta 4176 doğum meydana gelmiş olup, kaba doğum hızı ya da ham doğum oranı⁴ %8.37 olarak bulunmuştur. Aynı yıla ait genel doğurganlık oranı⁵ %32.6 kadardır (Tablo 12). Çünkü bu hesaplamalarda doğumlar 15-47 yaş grubundaki kadın nüfus dikkate alınarak tespit edilmiş olup daha gerçekçi sonuç ortaya konulmaktadır.

Ölüm sayısının, 877 kadar olduğu ilde kaba ölüm oranı %1.76 olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle bu iki demografik olgu arasındaki fark olarak nitelendirdiğimiz doğal nüfus artış hızı %0.61 olup oldukça düşüktür. Bu değer düşük çıkması bölgeden dışarıya gerçekleşen göçlerle yöreden kaybedilen üretken genç nüfustur (Tablo 12).

Ölümler içerisinde bebek ölümlerinin 121 kadarla (%29.0) nispeten yüksek bir değer gösterdiği ilde 75 (%18.0) ölü doğum hadisesinin yaşanması, anne ölümlerinin 3 kadar (%7.2) gerçekleşmesi demografik açıdan gelişmişlik göstergeleri olarak ele alınabilir. 0-5 yaş grubu çocuklarda 139 ölüm hadisesi görülmüş olup, oranı %2.78'dir.

Doğumların genellikle bir sağlık kuruluşu ve yetkilisi tarafından gerçekleştirildiği Yozgat'ta kırsal nüfus içerisinde nispeten kendi kendine doğumların önemli bir pay tutması ilgi çekicidir. Nitekim 1996'da meydana gelen 4222 doğumun 1898'i (%45) ebe, 1397'si (%33.1) hastane, 91'i hemşire, 94 'ü doktor kontrolünde gerçekleşirken, 742 gibi %17.6'lık önemli bir bölümü hastane ve sağlık kuruluşu ve gerekli imkanlardan yoksun, mahalli ebeler kontrolünde veya kendi kendine gerçekleşmiştir.

Tablo 12. Yozgat Nüfusunda 1992-1996 Arasında Doğum ve Ölüm Sayı ve Oranları.

Yıllar	Doğumlar		Ölümler		Nüfus Artış Hızı (%)
	D.Sayısı	D.Oranı	Ö.Sayısı	Ö.Oranı	
1992	4719	9.22	882	1.72	7.50
1993	4144	8.31	914	1.83	6.48
1994	3857	7.63	931	1.84	5.79
1995	4032	7.96	948	1.87	6.09
1996	4176	8.37	877	1.76	6.61

Kaynak: 1997 yılı Sağlık İstatistik Yıllığı, Yozgat Sağlık Müdürlüğü Yay.s.15, Yozgat.

⁴ TUMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N., 1997, a.g.e, s. 264-265.

⁵ TUMERTEKİN, E., 1984, a.g.e, s.177.

Tablo ile ilgili grafiklerin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi nüfus artışları üzerinde doğumlardan çok ölümler etkilidir. Çünkü 1992'de %9.22 olan ölüm oranı, 1996 yılında %8.37 kadar inmekle beraber dikkat çekici bir değişiklik olmamıştır. Dolayısıyla doğal nüfus artış hızında da ölümlere bağlı bir gerileme görülmektedir.

6- Nüfus Yoğunlukları

Nüfus ile çevre arasındaki ilişkinin boyutunu en iyi şekilde ortaya koyan belirleyicilerden birisi de nüfus dağılışıdır. Alanı ne olursa olsun yeryüzünün hiçbir ünitesinde nüfus eşit dağılmamıştır. Nüfus dağılışı pek çok fiziksel ve beşerî coğrafya ögesinden etkilenecek biçimde gerçekleşmektedir.

Yozgat'ta nüfus yoğunlukları da yükselti, tarım arazisi varlığı ve orman dağılışı gibi fizikî ögelerle belirlenmiştir. İl genelinde 41 kişi/ km² olan nüfus yoğunlukları 19-67 kişi/km² arasında değişmekteydi. Ancak basit bir genellemenin sonucu olan bu dağılımın da temelde genel bir fikir vermektten öteye gidemeyeceği düşünülebilir. Böyle bile olsa il genelinde ilçe yönetim alanları başın da nüfusunun oldukça farklı dağıldığı görülmektedir (Tablo 13, Şekil 8).

Tablo 13. Yozgat'da Matematiksel Nüfus Yoğunluklarının İlçelere Göre Dağılımı (1990)

İlçeler	Yüzölçümü (km ²)	Nüfusu (1990)	Nüfusu (1997)	1990 MN Y (Kişi/Km ²)	1997 MN Y (Kişi/Km ²)
Merkez İlçe	2.039	93 424	96 734	46	47.4
Akdağmadeni	1 896	62 776	56 891	33	30.0
Aydıncık	331	22 098	22 542	67	68.1
Boğazlıyan	1 751	55 576	63 303	32	36.1
Çandır	189	11 317	14 048	60	74.3
Çayıralan	1 256	24 381	26 325	19	20.9
Çekerek	796	38 420	40 785	48	51.2
Kadışehri	507	24 400	24 904	48	49.1
Saraykent	157	9 842	25 489	63	162.3
Sarıkaya	976	44 857	40 722	46	41.7
Sorgun	1 769	96 046	120 707	54	68.2
Şefaati	833	36 246	25 544	44	30.6
Yenifakılı	378	11 305	10 487	30	27.7
Yerköy	1 245	48 462	45 744	39	36.7
İl Toplamı	14 123	579 150	614 259	41	43.5

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri Yozgat T.C.Başbakanlık D.İ.E., Yay. No: 1656, s.24, Ankara.

En yüksek yoğunluğun görüldüğü Aydıncık yöresinde yoğunluğun yüksek olması ilçe alanının küçük olmasıyla ilgilidir. Ayrıca köy ortalama nüfus büyüklüğünün de diğer ilçelere göre nispeten yüksek olduğu bir ilçedir. 1990'da bu değer il genelinde 583 iken Aydıncıkta 584 kadardı. En

düşük yoğunluk değerinin 19 kişi/km² ile hesaplandığı Çayıralan ilçesi ise yüzölçümü büyüklüğüne göre (1256 km²) sadece 25 köyü ve 24381 nüfusu olduğu dikkati çeker. İlçe arazisinin büyük bir bölümü dağlık ve ormanlıktır. Köy yoğunluğunun 50.2 km²/köy kadar olduğu ilçede ortalama köy nüfusu büyüklüğü 669 kişidir.

7- Göçler

Hatırlanacağı üzere göç, bir nüfus hareketidir. Araştırmacılar bu konuda farklı tanımlar yaparlar. Bu hareketi, *bir idarî sınırı geçerek, oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme* şeklinde tanımlanır⁶. Buna karşılık *nüfusun; devamlı yaşama bölgelerini birey, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici yada devamlı olarak yerleşmek amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine göç etmek denir*⁷. Kısaca, *bir yerleşme biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketlerini kapsar*⁸.

Türkiye'nin en önemli sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlarından biri de, *iç göç hareketi* olarak dikkati çeker. Daha çok 1950'den sonra önem kazanan bu nüfus hareketinin genel olarak büyük kentlere yönelik oluşunun, bu kentlerde bir çok toplumsal soruna yol açtığı bilinmektedir. Bunların başında, alt yapı yetersizliği ve plansız kentleşme hareketi ile işsizlik, güvenlik ve çevre sorunları gibi sorunların geldiğini, herkes tarafından bilinmeleri nedeniyle, burada hatırlatılmasına gerek yoktur. Ancak, kırsal kesimin nüfusunun kentlere akması, tarım sektörünü olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle, üzerinde önemle durulması gereken bir sorundur. Çünkü, tarımsal bölgelerin sürekli nüfus-iş gücü yitirmesi, hem kentlerde önemli sorunlara yol açmakta ve hem de, tarımsal gıda maddelerinin üretiminde gerilemeye neden olmaktadır.

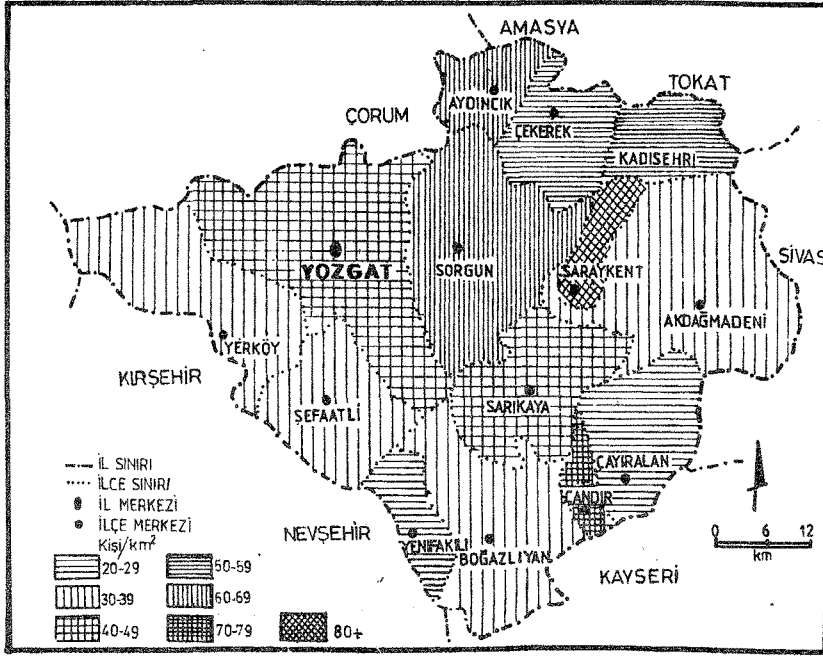
Göçler konusunda *göç veren alanlar ve göç çeken merkezler* olarak, iki farklı ortamdan söz etmek mümkündür. Ülkemizde, ilden ile gerçekleşen göçlerin bu iki değişik mekandaki farklı gelişmelerle ilgili olması, önemle üzerinde durulması gereken bir etkileşim faktörüdür. Kırsal kesimde artan nüfustan kaynaklanan geçim sıkıntısı, büyük kentlerde gelişmiş sanayi, hizmetler, yönetim, imalat gibi sektörel bazda çeşitlenmiş iş olanakları, bu

⁶ TÜMERTEKİN, E.,-ÖZGÜÇ, N., 1997, Beşerî Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekan. Çantay Kitabevi, İstanbul, s.282.

⁷ DOĞANAY, H., 1991, *Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları*. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Dergisi, Sayı: 2, Cilt: 2, Erzurum, s. 133-149.

⁸ ÜNER, S., 1972, Nüfusbilim Sözlüğü. Hacettepe Üniversitesi Yay. D. 17, Ankara, s. 77.

iki boyutlu nüfus hareketini sağlayan⁹ en önemli nedenler arasındadır. Bu nedenler, giderek çeşitlenmekte, hergün yeni göç motivasyonları doğmaktadır.

Şekil 8. Yozgat ilinde Matematiksel Nüfus Yoğunluğunun İlçelere Göre Dağılımı.

Değişik kriterlere göre sınıflandırılacak göçlerin¹⁰ hemen hemen her türünün görüldüğü Yozgat'ın Türkiye'deki göç olaylarında önemli bir yeri vardır. Daha çok kırsal kesimden kentlere doğru ağırlıklı olarak gelişen bu hareketin temelinde, ülkenin belirli alanlarında kır kesiminde yaşayan nüfus ile oradaki geçim kaynakları arasındaki dengenin bozulmuş olması, tarım sektöründe ülke genelinde yapısal değişikliklerin görülmesi, tarım dışı yeni iş alanları ve ulaşım sistemindeki gelişmeler, iç göçlerin başlıca nedenleri arasında değerlendirilmektedir¹¹. Göçlerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızla arttığı ve ülkemizin önemli sorunları arasında yer

⁹ DOĞANAY, H., 1991, *Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları*. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, Erzurum, s. 133-149.

¹⁰ DOĞANAY, H., 1991, *Demografya*. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Matbaası, Erzurum, s. 91.

¹¹ ÖZGÜR, E.M., 1995, *Türkiye'de İç Göçlerde Ankara İlinin Yeri*. Türkiye Coğrafyası Araştırma Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 4, Ankara, s. 63-77.

aldığı, topraktan kopma, kentlere ve metropoliten kentler ile yurt dışına da taşıdığı belirtilmektedir¹².

Bu çalışmanın amacı, göç alan merkezler kadar göç veren bölgelerimizin sahip olduğu genel koşulları incelemek ve Yozgat'tan gerçekleşen göçlerin şekli, boyutları ve yönünü ortaya koyabilmektir. Bu amaçla genel anlamda da olsa, göçlerin nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır. İncelemeye temel teşkil eden veriler, D.İ.E. bültenlerinin taranması, yurt dışı ile ilgili göçlerde ilgili kurumların kayıtları, tarihlendirme ise yaptığımız mülakat ve kaynak taranmasıyla elde edilmiştir. Araştırma sahası olarak Yozgat ili yönetim sınırları ve Yozgat doğumlu nüfusun göçlerle ulaşabildiği yerler esas alınmıştır. Ancak, göçün yoğunlaştığı merkezler ve nedenleri, ön plana çıkarılmaya özen gösterilmiştir.

Yozgat ili, ülke dışına verdiği göçlerle, il içindeki ve ile olan göçler açısından nüfus hareketlerinde oldukça çeşitliliğin yaşandığı bir ilimizdir. Zaman zaman ülke dışından kabul edilen *soydaş göçleri* açısından da, önemli miktarda nüfus yerleştirilen illerimizden biridir. Yine, il içindeki mevsimlik iş gücü göçleri, kısa süreli de olsa yaz mevsiminde yörenin aldığı tarım işçisi göçü, yayla göçü gibi nüfus göç hareketleri, göç çeşitlerini daha da arttırmaktadır.

Tablo 14'ün incelenmesinden anlaşılacağı üzere Yozgat'ın başka illere verdiği göçler, 1955'ten 1990'a kadar önemli büyümeler göstermiştir. Gerek net göçler, gerekse sayısal göç değerlerinin incelenmesine göre, 1955-1990 toplamı olarak ülkemizde 801 739 Yozgat doğumlu nüfus vardır. Bunların % 67.3'ü Yozgat'ta, % 32.7'si bu ilin dışında yaşamaktadır. Yozgat dışında bulunan nüfusun(261 800 kişi), % 55'i erkek(144 161 kişi), % 45'i(117 699 kişi) kadın nüfustan oluşmaktadır. Dolayısıyla ekonomik amaçlı göçlerin oranı 1990'da bile oldukça yüksektir.

Tablo 15'ten de anlaşıldığı gibi Yozgat'ın dışarıdan kazandığı göçlerle aldığı nüfusun oranı, hiç bir dönemde % 10'a ulaşamamıştır. Göç veren bir il nüfusu için bu değer bile yüksek kabul edilebilir. Yozgat, verdiği göçlerden ötürü nüfusu yavaş artan illerimizden biridir. Yani, nüfus artışında aldığı göçlerin önemi azdır. Nitekim, 1955-1990 arasında geçen 45 yıllık sürede il nüfusu sadece % 47. 8 kadar büyümüştür. Oysa bu süre içerisinde dışarıdan gelen nüfus 9 466'dan 37 025'e yükselerek yaklaşık % 291'lik bir büyüme göstermiştir. Demek ki, Yozgat'tan olan göçleri aldığı göçler telafi edememekte, bu nedenle il dışı doğumluların oranı giderek artmaktadır.

¹² TÜRKDOĞAN, O., 1975-1976, *Türkiye'deki Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 35. cilt, Sayı: 1-4, İstanbul, s. 40-67.

Bunun sonucunda, başka ilde doğup da Yozgat'ta ikamet edenlerin sayısı ve oranı giderek artmaktadır. Bu büyüme, özellikle 1980 ve sonrasında gerçekleşmiştir. Bunda etkili olan faktörler, ilde sanayileşme, kültürel gelişme, ulaşım ve ticaret gibi sektörlerdeki büyümedir. Bu nedenle de, başka ilde doğanların oranı, il nüfusu içerisinde 1955'de %0 24 kadarken, 1990'da %0 63.9'a ulaşmıştır.

Tablo 14. Yozgat Dışındaki Yozgat Doğumlarının Yıllara Göre Durumu(1955-1990).

Yıllar	İlde Kalanlar (Yozgat Doğumlu)	Oranı (%)	İlde Göçenler (Yozgat Doğumlu)	Oranı (%)	Toplam
1955	372 912	910.1	37 014	90.3	409 705
1960	386 269	879.6	52 756	120.3	439 115
1965	398 806	885.7	51 432	114.2	450 238
1980	415 999	911.7	40 268	88.3	456 267
1985	459 706	928.5	34 299	71.5	479 758
1990	519 285	896.6	55 345	95.5	579 150
1927-1990*	539 935	673.2	261.800	323.8	801 739
Artış(%)	30.9		607		48.9

Kaynak: D.İ.E. Bültenleri.

*Göçlerin toplamını ifade eder.

Tablo 15. Yozgat'a Göçlerle Gelen Nüfusun Yıllara ve Göç Şekline Göre Dağılışı(1955-1990).

Yıllar	Aynı İlde Doğanlar		Başkaldde Doğanlar		Yabancı Ülkelerde Doğanlar		Bilinmeyen	Toplam
	Sayısı	Oranı(%)	Sayısı	Oranı(%)	Sayısı	Oranı(%)		
1955	372 972	951.7	9 466	24.1	7 566	19.3	1 876	391 880
1960	386 269	969.9	11 266	28.0	4 823	12.0	4	402 400
1965	435 740	893.9	10 800	24.0	3 698	7.5	i	450 238
1970	442 901	953.6	18 485	39.8	3 023	6.5	1	464 410
1975	478 558	956.4	21 492	42.9	321	0.6	18	500 371
1980	476 478	944.4	25 084	49.7	2 837	5.6	14	504 433
1985	510 572	936.3	31 7	58.2	2 923	5.3	35	545 301
1990	539 939	932.2	37 025	63.9	2 114	3.6	72	579 150
1955-1990 Büyüme(%)	166 967	44.9	27 559	291.1	-5 452	-71.9		47.8 (187 270)

Kaynak: D.İ.E. Bültenleri.

Yozgat'tan gerçekleşen göçlerin önemli bir şeklini de, *dış göçler* oluşturmaktadır. Başlangıçta *muhacir* olarak Balkan ülkelerinden gelenlerle temsil edilen bu gurup göçler, günümüzde *yurt dışı iş gücü göçü* şeklinde Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dış ülkelere yönelmiştir. Ancak, bu göçler Yozgat'a yönelen iç göçlerin tersine, Yozgat'a yönelen dış göçler açısından devamlılık göstermemiş, sayısal ve oransal olarak giderek azalmıştır. İş gücü göçü ise 1960'tan sonra başlamış ve hızlanarak 1980'e kadar devam etmiştir. Özellikle Balkan ülkelerinden Türk yerleşim bölgelerinden zorlanarak göç ettirilen soydaşlarımızdan Yozgat'a gelenler, kısa sürede bu merkezdeki ilçe ve köylerden ayrılarak başta Bursa olmak üzere batı illerimize yönelmiştir. Bilindiği gibi, 1923-1989 arasında ülkemize sadece Balkan ülkelerinden 2 milyondan fazla nüfus intikal etmiştir. Bunların önemli bir kısmı da, Yozgat'a yerleştirilmiştir¹³.

7.1- İç Göçler:

Bu ilde cereyan eden iç göçleri, il dışına, il dışından ile, mevsimlik tarım işçisi ve il içindeki göçler şeklinde gruplandırmak mümkündür. Bunların en önemlisi, il dışına, başka illere gerçekleşen göçlerdir. İl başka illerden göç almakla birlikte, göçlerin yoğunlaştığı bir şekil de, il içinde gerçekleşen yer değiştirme hareketidir.

7.1.1- İl Dışına Göçler:

Yozgat ili doğumlu nüfus 1990 yılında 801.739'a ulaşmasına rağmen, bunun 261.800'ü il dışına çıkmış görülmektedir. Anlaşıyor ki, il doğumlu nüfusun %32.3'ü il dışına yerleşmiştir. Bu sayının büyük bir bölümünün, 1975-1990 arasındaki dönemde ilden ayrıldığı tespit edilmiştir¹⁴. Nitekim 1975-1980'de ilden ayrılan 40.268 nüfus bu değerinin %18'ini, 1980-1985'te ayrılanlar (34.299) %15.9'unu, 1985-1990'da ayrılan nüfus ise 55.345'e yükselerek %25'lik bir oran teşkil etmiştir. Dolayısıyla Yozgat'tan il dışına gerçekleşen göçlerin % 70'e yakınının son 15 yıllık dönemde gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Adı geçen dönemin göçler açısından hız kazanmasında kentlerin çekim gücünün artmasının yanında, kırların yetersiz ekonomik koşulları etkili olmuştur. Göçlerde belli merkezlere yönelişin ise en önemli nedeni geçici süreler ile başlayan göçlerin dahili ikametgaha dönüştürülmesi, daimi ikametgahı gerçekleştirenlerin ayrıldıkları yöredekilere göç zemini

¹³ DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, Ankara.

¹⁴ TANDOĞAN, A., 1989, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler. K.T.Ü. Genel Yay. No:141, İktisadi İdari Bil. Fak. Yay. No:5, Trabzon, s.54.

oluşturmasıdır. Bunun sonucunda göç kabul eden merkezlerde birbirine akrabalık ve sıkı komşuluk ilişkileriyle bağlı, sosyal dayanışmanın yoğunlaştığı şehirselleşmiş yerleşim kümeleri doğmuştur. Örneğin Ankara'da Mamak, Abidinpaşa, Etimesgut, Keçiören ve Gülveren gibi semtlerde olduğu gibi. Yapılacak ayrıntılı sosyolojik çalışmaların bu konuda çok daha çarpıcı örnekler ve ilişkiler ortaya çıkarabileceği kesindir.

Yozgat dışında 1990 yılında Türkiye geneline dağılmış 261 800 nüfusun %44'ü (115 200 kişi) yeni ikametgah yeri olarak Ankara'yı tercih etmiştir. Her ile az çok göç yaşanmasına rağmen İstanbul'da ikamet eden Yozgat'lı nüfus 37 445 gibi büyük bir rakama ulaşmıştır. İl dışındaki Yozgat'lıların %14.3'ünü de İstanbul'da yerleşenler oluşturmaktadır. 1975-1980'de Yozgat'tan ayrılarak İstanbul'a yerleşen nüfusun oranı İstanbul'a gelen tüm göçler içerisinde %8 olarak tespit edilmiştir¹⁵. Türkiye'de göçlerin genel yönelişinin tersine Kayseri'ye vermiş olduğu göçlerde azımsanamayacak ölçüdedir. Nitekim 1990 verilerine göre, Kayseri'yi yeni ikamet yeri olarak seçen Yozgat'lıların payı %77.1'i, sayısı 20.185'i aşmıştır. Türkiye'nin göç yoluyla 1975-1980 döneminde en fazla nüfus kazanan ikinci il durumunda olan İzmir (1985-1990 döneminde 5.) ise Yozgat'tan daha az göç almaktadır. Bu nedenle ilden ayrılan nüfusun ancak %43'ü (11.270 kişi) İzmir'e yerleşmiştir. Nitekim 1985-1990 döneminde İzmir'e olan göçlerin oranı %46, nete göç oranı ise %56 kadar hesaplanmıştır.

Bu illerimizi Kırıkkale (%33.3), Kırşehir (%28.9), Bursa (%25.8), İçel (%13.9) ve Antalya (%13.7) gibi iller izlemektedir. Aynı şekilde Kocaeli ve Konya %10'un üzerindeki değerler ile Yozgat'tan göç almış önemli illerimiz arasına girmiştir (Tablo 16, 19, Şekil 9,10,11).

Türkiye geneli için 1985-1990 döneminde en fazla göç alan illerin Yozgat'tan dışarıya olan göçlerin de önemli bir bölümünü almış oldukları anlaşılmaktadır. Böyle olmakla beraber, son yıllarda 1970'li yıllara kadar Yozgat'tan aldığı nüfus sayısı 500 kişiye ulaşmayan Kocaeli, Antalya, İçel ve Bursa gibi illere de Yozgat'tan yoğun göçler yaşanmaya başlamıştır. Ancak yine ilden gerçekleşen göçlerin büyük bölümü Ankara, İstanbul, Kayseri, İzmir, Kırıkkale ve Kırşehir gibi merkezlere devam etmektedir. Coğrafi yakınlık, ortak kültür, sanayi, inşaat ve çeşitlenen hizmetler sektörü, eğitim kurumları ile gelişen ulaşım koşulları bu göçlerin temel belirleyicileri olmayı sürdürmektedir. Ancak 1975-1980'li yıllar ve sonrasında gelişen

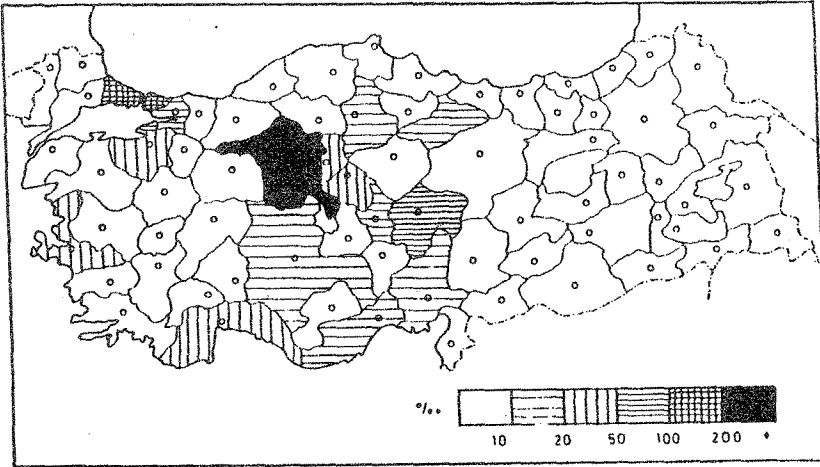
¹⁵ TANDOĞAN, A., 1989, *Türkiye'de Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri*. Coğrafya Araştırmaları . Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu. Cilt:1, Sayı:1, Ankara, s.141.

sanayi, turizm, inşaat gibi ekonomik sektörlerin genişlettiği istihdam imkanları yeni merkezlere de göçlerin yönelmesine sebep olmuştur.

Tablo 16. Bazı İllerdeki Yozgat Doğumlu Nüfus ile Bu İller Doğumlu Nüfusun Bazı Sayım Dönemlerine Göre Değişimi (1955-1990).

İller	1955		1960		1965		1985		1990	
	Aldığı	Verdiği	Aldığı	Verdiği	Aldığı	Verdiği	Aldığı	Verdiği	Aldığı	Verdiği
Ankara	624	12 875	585	16 620	499	27 438	2 644	104 256	2 978	115200
İstanbul	272	6 331	182	14 864	225	8 543	765	27 888	933	37 445
Kayseri	1 666	2 392	1 133	3 478	883	3 293	2 239	16 491	3 050	20 185
Kırşehir	-	-	2 343	1 297	3 042	685	6 048	5 478	6 019	7 569
İzmir	72	1 114	69	1 387	83	1 200	333	8 222	434	11 270
Bursa	84	236	107	474	49	606	209	4 639	204	6 764
Antalya	42	27	39	27	25	83	99	1 292	156	3 598
Çorum	727	720	948	1 151	673	851	1 549	2 436	1 722	2 807
İçel	60	101	58	504	33	739	333	2 567	375	3 637
Kırıkkale	-	-	-	-	-	-	-	-	663	8 206
Kocaeli	17	282	32	299	14	255	48	2 181	74	3 073
Tokat	326	842	264	1 403	99	1 048	1 253	3 839	1 713	4 263
Erzurum	566	1 182	654	316	437	191	798	808	819	847

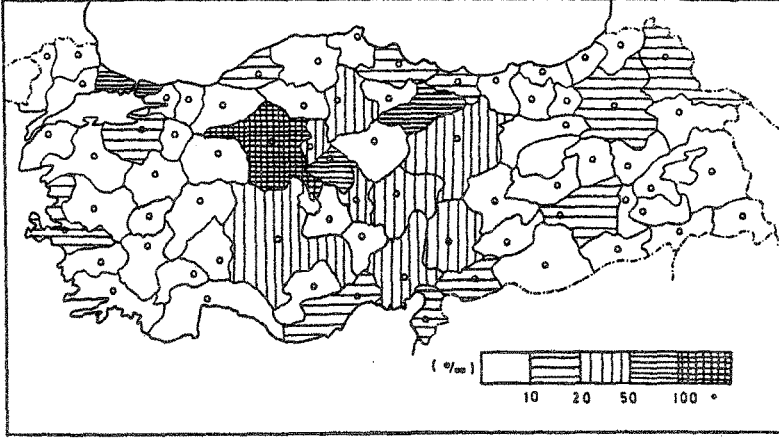
Kaynak: D.İ.E. Bültenleri.

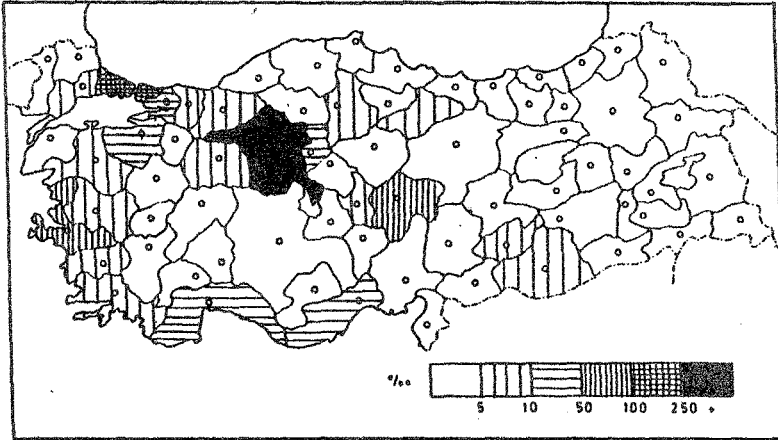
Şekil 9. Yozgat'ın Göç Verdiği İller(1990, %).

Yozgat'tan dışarıya olan göçlerde hızlı bir büyüme kaydedilmiştir. Gerçekten de 1955-1990 arasındaki 45 yılda dışarıda yaşayan Yozgat doğumlu nüfus 37 014'den 261 800'e yükselerek % 607 kadar büyümüştür.

Oysa bu süre içerisinde Yozgat'ta bulunan başka il doğumlu nüfusun sayısı 9 466'dan 37 025'e yükselerek % 291.1'lik bir artış göstermiştir.

Şekil 10. Yozgat'ın Göç Aldığı İller(1990, %).

Şekil 11. Yozgat'ın İllere Göre Verdiği Net Göç Oranlarının Dağılışı(1990, %).

Tablo 17. Yozgat'ın Göç Verdiği Başlıca İller İle Bu İllerin Göçlerle Kazandığı Nüfus İçerisinde Yozgat Doğumlu Nüfusun Oranları(1955-1990).

Yıllar	İller	İl Nüfusu	İl Dışı Doğumular	Yozgat Doğumular	Oranı (%)
1955	Ankara	1 120 864	357 302	12 879	36
	İstanbul	1 533 822	697 555	6 301	10
	Kayseri	420 010	24 564	2 392	97
	İzmir	910 496	290 068	1 114	3
1960	Ankara	1 321 380	476 667	16 620	35
	İstanbul	1 882 092	1 070 516	14 864	13
	Kayseri	480 387	30 970	3 478	112
	İzmir	1 063 490	365 182	1 307	3
1965	Ankara	1 644 302	586 918	27 378	46
	İstanbul	2 293 823	1 125 386	8 543	8
	Kayseri	536 206	31 525	3 293	104
	İzmir	1 234 664	295 754	1 200	4
1975	Ankara	2 585 293	1 075 547	80 834	75
	İstanbul	3 904 588	2 101 072	17 969	8
	Kırşehir	232 853	17 277	3 115	180
	İzmir	1 673 966	493 593	3 795	7
1980	Ankara	2 854 689	1 115 747	92 905	83
	İstanbul	4 741 890	2 668 674	22 199	8
	Kayseri	778 383	94 478	12 395	131
	İzmir	1 976 763	703 523	6 279	9
1990	Ankara	3 236 626	1 452 469	115 200	79
	İstanbul	7 309 190	2 723 793	37 445	7
	Kayseri	943 484	141 151	20 185	145
	İzmir	2 694 770	1 091 794	11 270	10
	Kırşehir	256 862	34 768	7 569	217

Kaynak: D.İ.E. Bültenleri.

Yozgat'ın dışarıya en fazla göç verdiği illerin dışardan aldıkları nüfus içerisinde Yozgat'tan aldıkları nüfus oranları yüksek değerler göstermektedir. Nitekim 1955-1970 arası dönemde İstanbul'un dışardan almış olduğu nüfusun %10-15'ini oluşturan Yozgat doğumlu nüfus 1990'a kadar sürekli gerileyerek %7'ye düşmüştür. Söz konusu azalış İstanbul'a olan Yozgat çıkışlı göçlerin azalmasıyla ilgili olmayıp, bu ile gelen göçmen sayısının aşırı artışı ve genellikle İstanbul'a göçün bütün ülkeden gerçekleşmesiyle ilgilidir. Ankara'ya gelen nüfus içerisinde ise Yozgat'tan gelen nüfusun sürekli yükselme kaydettiğini görmekteyiz. Gerçekten de 1955'te Ankara'ya dışardan gelen nüfusun %36'sını oluşturan Yozgat'tan gelenler 1990'da %79'a yükselmiştir. Yozgat doğumluların yerleştikleri iller nüfusu içerisinde dışardan gelen nüfusun en yüksek paya eriştiği ilimiz Kayseri'dir. Bu ilimize göçle gelen nüfusun 1955'te %97'sini oluşturan Yozgat doğumlular 1990'da %145'e yükselmiştir(Tablo 17). Bu açıdan dikkat çekici bir özellik Kırşehir nüfusu içinde tespit edilmiştir. Gerçekten de 1990 yılında il dışında doğanlar içinde Yozgat doğumlu nüfus oranının %217'ye yükseldiği bu ildeki durum çok özel bir nedenle

açıklanabilmektedir. Bilindiği gibi 20.07.1954 tarihinde yürürlüğe giren 6429 sayılı kanunla Kırşehir vilayeti kaldırılıp, Kırşehir'in kazalarından Avanos, Hacıbektaş, Kırşehir ve Mucur Nevşehir'e, Kaman kazası Ankara iline, Çiçekdağ kazası da Yozgat vilayetine bağlanmıştır¹⁶. Bu değişiklikle 01.07.1957'ye kadar Çiçekdağ ilçesinin yaklaşık 27 962 nüfusu Yozgat nüfusuna dahil edilmiştir. Zaten bugün de ülkemizin birbirine en yakın iki ilçe merkezi olma özelliğini taşıyan Çiçekdağ ve Yerköy şehirleri nüfusları oldukça sıkı ilişkiler içindedir. Yozgat doğumlarının İzmir'in dışardan aldığı nüfus içersinde de % 3 ila 10 arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 18. Yozgat Dışında Yozgatlı Nüfusun En Fazla Bulunduğu İllerde Bu Nüfusun Cinsiyet Oranları(1955-1990).

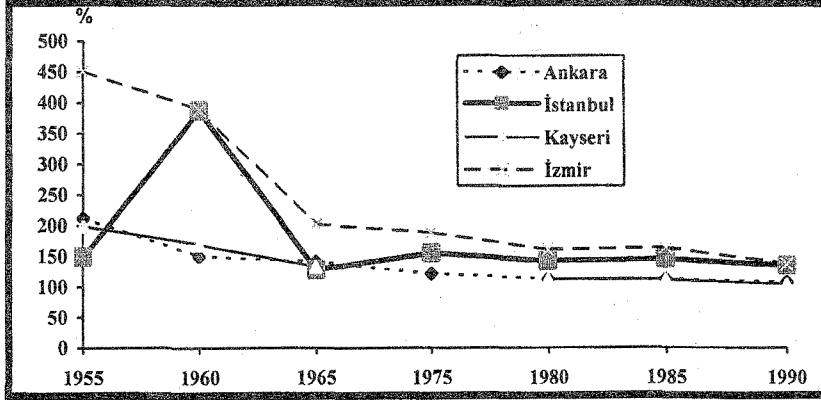
Yıllar	İller	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı(%)
1955	Ankara	8 754	4 125	12 879	212
	İstanbul	3 774	2 527	6 301	149
	Kayseri	1 592	800	2 392	199
	İzmir	912	202	1 114	451
1960	Ankara	9 990	6 630	16 620	150
	İstanbul	11 808	3 056	14 814	386
	Kayseri	2 188	1 290	3 478	169
	İzmir	1 103	284	1 307	388
1965	Ankara	16 042	11 336	27 378	141
	İstanbul	4 796	3 747	8 543	128
	Kayseri	1 880	1 413	3 693	133
	İzmir	803	397	1 200	202
1975	Ankara	44 511	36 323	80 834	122
	İstanbul	10 925	7 044	17 969	155
	İzmir	2 480	1 315	3 795	188
	Kırşehir	1 757	1 358	3 115	129
1980	Ankara	49 334	43 571	92 905	113
	İstanbul	13 035	9 164	22 199	142
	Kayseri	6 581	5 814	12 395	113
	İzmir	3 877	2 402	6 279	161
1985	Ankara	55 080	49 176	104 256	112
	İstanbul	16 521	11 367	27 828	145
	Kayseri	8 743	7 748	16 491	112
	İzmir	5 118	3 104	8 222	164
	Kocaeli	1 264	967	2 181	130
1990	Ankara	60 023	55 177	115 200	108
	İstanbul	21 555	15 890	37 445	135
	Kayseri	10 371	9 814	20 185	105
	İzmir	6 536	4 734	11 270	138

Kaynak: D.İ.E. Bültenleri.

¹⁶ İmar ve İskan Bakanlığı, 1968, Muhtelif Yıllarda İdari Taksimatta Yapılan Değişiklikler Sebepiyle İl ve İlçelerin Nüfus Düzeltmeleri (1935-1965). Bölge Planlama Dairesi Yayını, Ankara, s.517.

İlden olan göçlerin yoğunlaştığı iller açısından olduğu kadar cinsiyet oranları* açısından da günümüze yaklaşıldıkça önemli değişiklikler görülmektedir. Sayım dönemleri itibariyle hemen her dönemde ilden ayrılarak Ankara, İstanbul, Kayseri ve İzmir'e yerleşen nüfusun cinsiyet oranları erkekler lehine fazlalık vermiştir. Ancak bu değer günümüze yaklaşıldıkça 200-300 gibi oranlardan giderek 100'e yaklaşan değerler halini almıştır. Nitekim 1955'te Ankara'da bulunan Yozgat'lı nüfusun cinsiyet oranı 21.2 iken 1990'da bu değer 108.7 şeklinde dengeye yaklaşmıştır. İstanbul'da bulunan nüfusun cinsiyet oranı bazı yıllar 386.4'e yükselmiş olmasına rağmen bu değer 1990'da 135.6'ya gerilemiştir. (Tablo 18, Şekil 12). Benzer durum İzmir içinde saptanmış olmasına rağmen İzmir her dönemde Yozgat doğumlularının cinsiyet oranının yüksek görüldüğü bir il özelliğini korumaktadır. Bu durum göçlerin şekli ile ilgilidir. Genellikle mevsimlik iş gücü, askerlik ve öğrenim gibi amaçlara yöneliktir.

Ankara'ya 1955'li yıllara kadar çoğunluğu geçici iş gücü olarak giden nüfus yavaş yavaş eş ve çocuklarını da getirmeye başlamışlardır. Benzer durum Kayseri'de de gerçekleşmiş cinsiyet oranı 105'e kadar düşmüştür. Coğrafi yakınlık bu iki ile sürekli yerleşmeyi

Şekil 12. Yozgat'tan Göç Alan İllerdeki Yozgat Doğumlu Nüfusta Cinsiyet Yapısının Yıllara Göre Değişimi.

7.1.2. Yozgat'a Başka İllerden Olan Göç:

Yozgat ülkemizin önemli göç veren illerinden biri olmasına rağmen aynı zamanda ülkenin diğer illerinden belirli oranlarda göç alan özelliği de

* Cinsiyet Oranı: Bu oran 100 veya 1000 kadına düşen ortalama erkek sayısını ifade eder (ÜNER, S., 1975, s.29).

sahtir. Tablo 2'nin incelenmesinden de anlaşılacağı gibi Yozgat'a dışardan gelen nüfustaki büyüme Yozgat'ta doğup da bu ilde kalanların oransal artışından daha yüksek olmuştur. İl dışında doğanların Yozgat toplam nüfusu içindeki oranı giderek yükselmektedir. Nitekim 1955'te %24 olan bu grup, 1990'da %63.9'a yükselmiştir.

Tablo 19. Yozgat'ın Göç Aldığı, Göç Verdiği İller ve Net Göç Oranlarının İllere Göre Dağılışı(1985-1990).

Aldığı Göç			Verdiği Göç			Net Göç		
İller	Göç Sayısı	Oranı(%)	İller	Göç Sayısı	Oranı(%)	İller	Göç Sayısı	Oranı(%)
Toplam	20 840	1 000.0	Toplam	54 694	1 000.0	Toplam	34 760	1 000.0
Ankara	3 920	188.1	Ankara	18 145	331.7	Ankara	14 225	409.0
İstanbul	1 540	73.9	İstanbul	8 650	158.1	İstanbul	7 110	204.0
Kayseri	1 504	72.4	Kayseri	4 794	87.6	Kayseri	3 290	90.0
Kırşehir	1 291	60.9	İzmir	2 547	46.0	İzmir	1 978	56.0
Tokat	645	31.0	Bursa	1 613	29.5	Bursa	1 356	39.0
Sivas	604	29.0	Kırşehir	1 376	25.0	Antalya	978	28.0
Konya	577	27.4	Kırıkkale	1 255	22.9	Kırıkkale	783	22.3
Çorum	569	27.3	Antalya	1 172	21.4	İçel	722	20.8
K.Maraş	571	27.1	İçel	977	17.8	Kocaeli	567	16.3
Adana	553	26.5	Tokat	930	17.0	Muğla	300	8.6
Kırıkkale	472	22.6	Çorum	749	13.6	Tokat	285	8.2
Nevşehir	421	20.2	Konya	712	13.0	Bahçesir	255	7.3
İzmir	349	16.7	Kocaeli	689	12.6	Sakarya	236	6.6
Zonguldak	328	15.7	Nevşehir	628	11.5	Şanlıurfa	230	6.6
Samsun	322	15.4	Adana	579	10.9	Aydın	216	6.2
Kars	320	15.3				Eskişehir	208	6.1
Hatay	297	14.2				Nevşehir	207	6.1
Erzurum	281	13.5				Bolu	195	5.6
G.Antep	277	13.2				Adıyaman	190	5.4
Diyarbakır	271	13.0				Çorum	180	5.1
İçel	265	12.7				Manisa	177	5.1
Bursa	257	12.3						
Ordu	223	10.7						
Toplam	15 851	760.6	Toplam	44 796	819.0	Toplam	33 900	976.0
Diğerleri	4 989	239.4	Diğerleri	9 898	281.0	Diğerleri	840	24.0

Kaynak: D.İ.E. 1990 Genel Nüfus Sayımı. Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Yozgat'a göç veren iller temelde göç alan illere uymaktadır. Ancak ilk 10 il açısından olaya bakıldığında, Ankara, İstanbul, Kayseri, Kırşehir ve Tokat gibi illeri Sivas, Konya, Kahramanmaraş, Çorum ve Adana izlemektedir. Bilindiği gibi, ülkemizin nüfus bakımından büyük illerinin diğer illere verdiği göç oranları her ilin bünyesinde yüksektir. Kırşehir, Kayseri, Tokat ve Sivas illerinden olan göçler ise coğrafi yakınlık ile özellikle memuriyet için Yozgat'ın

tercih edilmesine neden olmaktadır. Aynı şekilde sınır komşuluğu da bu iller arasında güçlü ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin doğmasına yol açmaktadır. Son yıllarda ilde gerçekleşen ekonomik gelişmeler ve kültürel gelişmeler Yozgat'ın dışardan aldığı nüfusun önemli bir nedenidir. Yine Kahramanmaraş ve Çorum'un Yozgat'a verdiği göçün 1980 öncesinin toplumun huzurunu bozan anarşik olaylarla ilgili olduğu düşünülmektedir. Aynı olayların dışı olan göçlerde de etkisi olduğunu ifade etmek zorundayız.

1990 yılı itibarıyla Yozgat dışından gelen nüfus 37.025'i aşmıştır. Bu nüfusun %56.3'ünü 1985-1990 arasında ile göçen 21.840 nüfusun oluşturduğu düşünülürse, Yozgat'a olan göçlerin uzun süreli yerleşmelere dönüşmediğini söyleyebiliriz. Yani memuriyet, askerlik, öğrenim gibi göç motivasyonlarının göçlerde daha etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Göçlerle Yozgat'tan ayrılan nüfusun ilerleyen dönemlerde ile geri dönüşü de, göçlerde Yozgat'ın göç verdiği illerin göç aldığı illerle aynı olmasının bir sonucudur. Nitekim Ankara Yozgat'tan aldığı göçlerin %188'ini vererek, İstanbul %73'ünü, Kayseri'de %72'sini vererek bu görüşü doğrularlar (Tablo 19, Şekil 10). Ayrıca göç eden nüfusun ayrıldıkları ilçeleri ve köyleri ile sıkı ekonomik ve sosyal ilişkileri uzun yıllar geçmesine rağmen sürdürülmektedir. Bu durum geri dönüşü kolaylaştırıcı rol oynamaktadır.

7.1.3. Yozgat İli Dahilindeki Göçler:

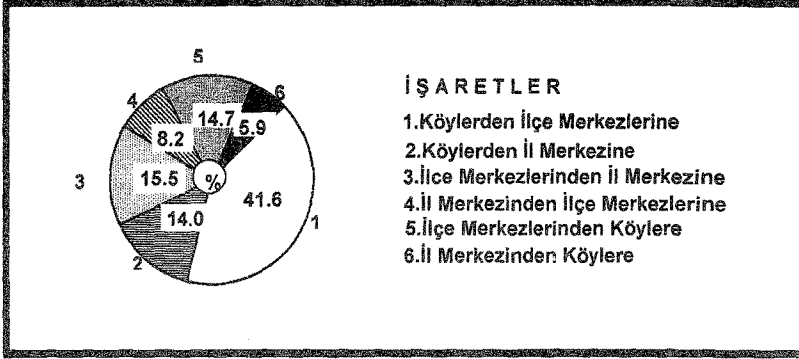
İllerin yönetim sınırları içinde de dikkat çekici ve yoğun bir göç hareketi yaşanmaktadır. Bu açıdan 1985-1990 döneminde Yozgat nüfusu ele alınırsa, 8 502 göçün yaşandığı görülür. Bu göçler genellikle köylerden ilçe merkezlerine ve il merkezlerine olan *kentlere göç* şeklinde gerçekleşmektedir. Nitekim göçlerin % 55.6'sı bu şekilde, % 15.5 ilçe merkezlerinde il merkezine, geriye kalan % 29.9'u ise il merkezinden ilçe merkezlerine ve il ve ilçe merkezlerinden köylere gerçekleşmiştir (Tablo 20, Şekil 13).

Köylerden il ve ilçe merkezlerine olan göçler, daha iyi eğitim ve sağlık olanakları ile çeşitlenen iş kollarında istihdamın artmasıyla ilgilidir. İlçe merkezlerinden il merkezine göçlerde de benzer arayışlar etkili olmakla beraber kademeli göç yasalarının işleme şekline yorumlanabilir. Bu göçlerin tersi olan ilçe merkezi ve ilden köye olan göçler geçici süreli görevlerin tamamlanarak dönüşleri ifade eder. İl merkezinden ilçe merkezlerine olan göçlerde de benzer özellikler bulunmasına rağmen memuriyet asıl nedeni oluşturmaktadır.

Tablo 20. Yozgat İli İçindeki Göçün Çıkış ve Varış Yerlerine Göre Dağılışı(1990).

Göç Şekli	Sayısı	Oranı(%)
Köylerden İlçe Merkezlerine	3 536	41.6
Köylerden İl Merkezine	1 193	14.0
İlçe Merkezlerinden İl Merkezine	1 320	15.5
İl Merkezinden İlçe Merkezlerine	701	8.2
İlçe Merkezlerinden Köylere	1 251	14.7
İl Merkezinden Köylere	501	5.9
Toplam	8 502	100.0

Kaynak: D.İ.E. 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri.

Şekil 13. Yozgat İli İçindeki Göçlerin Çıkış ve Varış Yerlerine Göre Dağılışı(1990).

7.2. Dış Göçler

Yozgat, iç göçler bakımından olduğu kadar dış göçler açısından da, zaman zaman önemli göç hareketlerine sahne olmuştur. Bu göçlerin büyük bir bölümü 1850'den 1989'a kadar devam eden *Türkiye'ye olan Balkan ülkeleri ve Kafkas ülkeleri çıkışlı Türk göçleridir*. Bu konuda yapılan araştırmalara göre, 3,6 milyondan fazla nüfusun ülkemize gelerek çeşitli bölgelere dağıtıldığı anlaşılmaktadır¹⁷. Bunlara 1989'da son Bulgaristan'da gelen göçleri de eklediğimizde sayının 4 milyonu aştığı görülür. Bu göç hareketi, Osmanlı devletinin Doğu Avrupa'ya Türkler'in yayılmasının tersine dönme olgusu olarak değerlendirilmektedir. Sadece Cumhuriyet döneminde (1923-1970) gelen nüfusun 1236306 olduğu düşünülürse bu nüfusun %6.1'inin Yozgat'a yerleştiği anlaşılmaktadır. Bu nüfus içerisinde sadece 1950-1956 ve 1957 ile 1958 yılının ilk 7 ayında gelenlerin 27545 aile

¹⁷ KAZGAN, G., 1970-1971, *Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 30. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.317.

ve 104372'si Yugoslavya kökenlidir¹⁸. Yine 1950-1951 yıllarında 38650 hane ve 156929 nüfus da Bulgaristan'dan gelmiştir¹⁹. Bulgaristan'dan gelenlerin 1952'ye kadar 33595 aile ve 100739 nüfusun yerleştirilmesinin planlandığı, bu planlamada Yozgat'a 1316 aile yerleştirileceği, ancak 730'u çiftçi ve 65'i tüccar olmak üzere 795 ailenin ve 3623 kişinin Yozgat'a yerleştirildiğini öğrenmekteyiz²⁰. Bugün Yozgat nüfusu içerisinde tespit edilen Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Rusya doğumlular bu göçlerin güntümüze kalıntılarıdır. Göçlere herkesçe bilindiği gibi rejim değişiklikleri ve tehcir olayları sebep olmuştur.

Dış göçlerin ikinci tipini oluşturan yurt dışına göç hareketinin en önemli bölümünü oluşturan 1960-1961 yılında başlayan batının emek talebini karşılayan işgücü göçü²¹ oluşturmaktadır. Bu amaçla ilk etapta 64764 kişi ülke dışına çıkmıştır. Bu sayı 1975'in onuncu ayına kadar 813613 işgücüne yükselmiştir²² anlaşılmaktadır. Bu nüfus bugün sayıları 3 milyonu bulan yurt dışındaki nüfusumuzun temelini oluşturmaktadır.

7.2.1. Ülke Dışından Yozgat'a Olan Göçler:

Yozgat nüfusu içerisinde önemli bir grubu yurt dışından gelerek bu ilimize yerleşen nüfus oluşturmaktadır. Bunların sayıları giderek azalmaktadır. Bu göçlerin büyük bir bölümünü yukarıda da ifade edildiği gibi Balkanlarda bugün de önemli Türk yerleşim alanları durumunda olan topraklardan olan yurdumuza gelenler oluşturmaktadır. Ayrıca Kafkaslar'dan gelerek ilin çeşitli ilçelerine yerleşenler de önem taşımaktadır (Tablo 21, Şekil 14).

Tablodan da anlaşılacağı üzere yurt dışından çeşitli nedenlerle Yozgat'a gelen nüfusta tedrici bir azalış olmuştur. Daha çok 1955'li yıllara kadar ülkemize gelen bu nüfusta göçler sürekli olmamıştır. Ayrıca bu nüfus Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmiş olmasına rağmen kısa sürede bu yeni yerleşim yerlerini de terk ederek başta Bursa ilimiz olmak üzere ülkemizin batısına göçmüştür.

¹⁸ ZALM, S., 1957-1958, *Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 19. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.435-448.

¹⁹ TUNA, O., 1951-1952, *Muhacirler Meselesi Avrupa Araştırma Cemiyeti*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 13. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.248-259.

²⁰ TANOĞLU, A., 1955, *The Recent Emigration of the Bulgarian Turks*. Review of the Geographical Institute of the University of the Istanbul, Number:2, p.28-29.

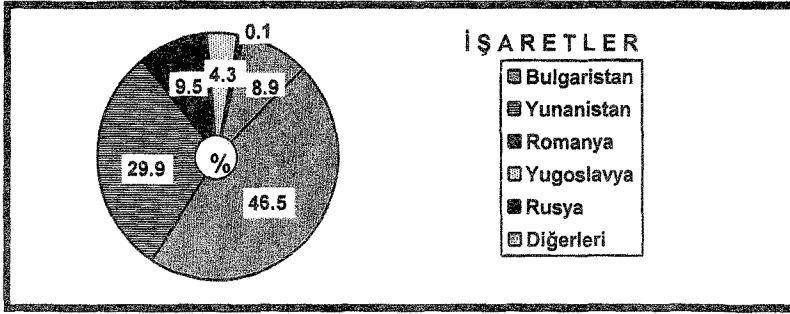
²¹ TUNA, O., 1963-1964, *Türkiye'den Federal Almanya'ya İşgücü Akımı*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 24. Cilt, No:1-2, İstanbul, s.43.

²² TUNA, O., 1973-1974, *Türkiye'den Dış Aleme Emek Göçü*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 33. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.1-40.

Tablo 21. Bazı Dönemlerde Yozgat Nüfusu İçerisinde Dış Ülkelerden Gelen Göçmen Nüfusun Sayısı (1955-1990).

Ülkeler	1955	%'si	1960	1965	1980	1985	1990
Bulgaristan	3 501	46.5					
Yunanistan	2 256	29.9					
Romanya	708	9.4					
Yugoslavya	328	4.3					
Rusya	56	0.1					
Arnavutluk	9	-					
Diğerleri	664	8.9					
Toplam	7 522	100.0	4 823	3 698	2 837	2 923	2 124

Kaynak: D.İ.E. Bültenleri.

Şekil 14. Dış Ülkelerden Yozgat'a Gerçekleşen Göçlerin Geliş Yerlerine Göre Dağılışı(1955-1990).

Yurt dışından ülkemize gelen bu nüfus göçmen yerleştirme komisyonlarınca ilin ilçe ve köylerine yerleştirilmiştir. Bu sosyal olay yörede sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıda önemli değişikliklere sebep olmuştur. Anadolu konut geleneği, tarım kültürü, mesken çatı ve iç donanımı ile bahçe kültürleri ve bitkileri bir yenileşme ve çeşitlenme hareketi ile karşılaşmıştır. Örneğin Marsilya tipi kiremitli konut, evlerde sabit *kuzine soba* görevi gören *peçke* denilen ocak, evlerde dış duvar badanası ve iç duvarlarda boya gibi yenilikler yaşanmamıştır. Yaşadığımız yöre sakinleriyle yaptığımız mülakatlara göre Orta Anadolu'nun *ahır sekisi** konut kültürünün Balkan göçmenleri ile terk edildiğini öğreniyoruz. Ayrıca gelen nüfus içerisinde esnaf, sanatkar, tüccar, memur gibi vasıflı işgücü de

* Ahır sekisi: Özellikle kış mevsiminde ısınma problemini çözmek amacıyla hayvan barınağı olan ahırların bir bölümünün konuta dönüştürülerek değerlendirilmesidir. Ahırın bir köşesinde tabandan daha yüksek olan ahşaptan oluşturulmuş bu kesime ahır sekisi denilmektedir. Deyim halk edebiyatına *yattığı ahır sekisi çağırıldığı İstanbul türküsü* şeklinde geçmiştir.

Anadolu'da kapalı ekonominin gereği *geçim tipi üretim faaliyetlerinin ticari üretim faaliyetlerine dönüşmesine* yol açmıştır.

7.2.2. Ülke Dışına Göçler:

Bu kapsamda gerçekleşen ve yine Anadolu'nun ekonomik gelişiminde büyük önemi olan göçler olarak yurt dışı işgücü göçlerini görmekteyiz. Ülke içinde olduğu gibi yurt dışına olan göçler konusunda da Yozgat'ın önemi büyüktür. Özellikle yurt dışı işgücü göçü ve bunların ülkeye kazandırdığı ekonomik avantajlar ülke içi göçleri de hızlandırmıştır.

Yaklaşık 1960'lı yıllarla birlikte kalkınma planları kapsamında Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçü şeklinde başlayan bu göçler, giderek ülke sayısı ve göç şekli açısından çeşitlilik kazanmıştır. Güvenilir istatistiksel verilere ulaşamamış olmamıza rağmen tahminen yurt dışında bu şekilde yerleşmiş Yozgat'lı nüfusun büyüklüğü 70-80 bini bulmaktadır. Bu değer yurt dışında bulunan nüfusumuzun % 5'i demektir. Nitekim 1992'deki işgücü sayısının (1 286 200)²³ % 15.3'ü (19 715) Yozgat İş ve İşçi Bulma Kurumu ve Yozgat S.S.K.'na kayıtlı idi (Tablo 22, Şekil 15).

Yurt dışına gerçekleşen iş gücü göçünün büyük bir bölümü Almanya (% 29.6), Avusturya (% 17.6), Fransa (% 10.2) ve Hollanda (% 8.7) gibi endüstri açısından gelişmiş Avrupa ülkelerine olmuştur. Bu ülkeleri İsviçre, Avustralya, Kanada, Danimarka ve Belçika gibi ülkeler izlemektedir.

Tablo 22. Yozgat'tan Yurt Dışına İşgücü Göçü ve Ülkelere Göre Dağılımı (1996).

Ülkeler	İş Gücü	%'si
Almanya	5 842	29.6
Avusturya	3 475	17.6
Fransa	2 008	10.2
Hollanda	1 714	8.7
Diğerleri	6 670	33.8
Toplam	19 715	100.0

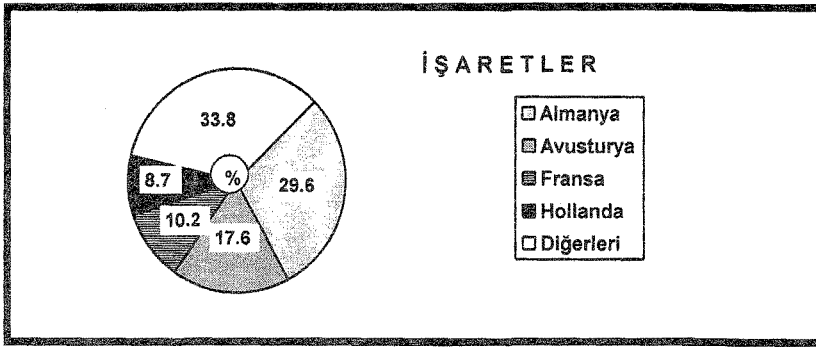
Kaynak: Yozgat İş ve İşçi Bulma Kurumu ve Yozgat SSK Kayıtları.

Günümüzde yurt dışından ülkemize yönelen göçlerin bir şekli olarak da işgücü göçümüzün geriye dönüşü gündeme gelmiştir.

Göçler açısından büyük bir çeşitliliğin yaşandığı Yozgat'ın iç ve dış göçlerdeki önemi, aldığı göçlerden çok, verdiği göçlerle ortaya çıkmaktadır. Özellikle iç göçlerde ilin göç oranı, sürekli yüksek değerler göstermiştir. Nitekim 1965'te %0-10 ila 14 arasında orta derecede göç veren 22 il arasında

²³ DOĞANAY, H., 1994, a.g.e, s.197.

yer alan²⁴ net göç değerleri 1980'de %0-43.6'ya yükselmiştir²⁵. Ancak 1985'te %0-29'a kadar gerileyen göçler 1985'ten sonra tekrar hız kazanarak 1990'da %0-64 olarak gerçekleşmiştir. Bu göç hızlarıyla 1980'de göç veren iller sırasında 14. olan il 1985'te 24. ve 1990'da net göç oranı açısından yeniden hızlanan göçlerle 13. sıraya yükselmiştir²⁶. Yozgat'tan göç alan ilk dört ili oluşturduğunu kabul ettiğimiz Ankara, İstanbul, Kayseri ve İzmir'in göçlerle kazanmış oldukları nüfus içersinde Yozgat doğumlu nüfusun oranları yüksek değerler taşımaktadır. Bu anlamda tespitlerimize göre Kayseri'de göçlerle gelen nüfusun %0215'ini Kırşehir'de %0217'sini, Ankara'da %070'ini Yozgat doğumlular oluşturmaktadır. İstanbul ve İzmir için bu değerler %010'a yakındır.

Şekil 15. Yozgat'tan Ülke Dışına Gerçekleşen İş Gücü Göçünün Ülkelere Göre Dağılışı(1996)

Her dönemde göçlerle başka illere yerleşen nüfusta erkek nüfus fazlası, il nüfusunda ise kadın nüfus fazlası vardır. Göçler, genellikle kentsel merkeze yönelik olup, bu merkezlerde önüne geçilemeyen sorunlara yol açmaktadır.

Dış göçler 1955'li yıllara kadar sınırlarımız dışından ülkemize yönelen göçler şeklinde, 1960'dan itibaren yurt dışına *iş gücü emek göçleri* şeklinde gerçekleşmiştir. Bu göçlerin her ikisi de Yozgat sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşantısında önemli yeniliklerin tanınmasına, Batı hayat tarzının yöreye taşınmasına yol açmıştır. Söz konusu gelişmeler nüfus hareketliliğini hızlandırıcı etkilerde bulunmuştur. Bu anlamda il içinde il ve

²⁴ AKKAYAN, T., 1979, Göç ve Değişme. İstanbul Üniv. Ede. Fak. Yay. No:2573, İstanbul, s.39.

²⁵ TANDOĞAN, A., 1989, a.g.e, s.40.

²⁶ D.İ.E., 1996, 1980-1985 ve 1985-1990 Sayımları Arasındaki Dönemlerde Türkiye'deki İç Göçler, Toplum ve Göç. İkinci Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-21-22 Kasım 1996, T.C. Başbakanlık D.İ.E. Yay. No:2046, Sosyoloji Der. Yay. No:5, Ankara, s.41-61.

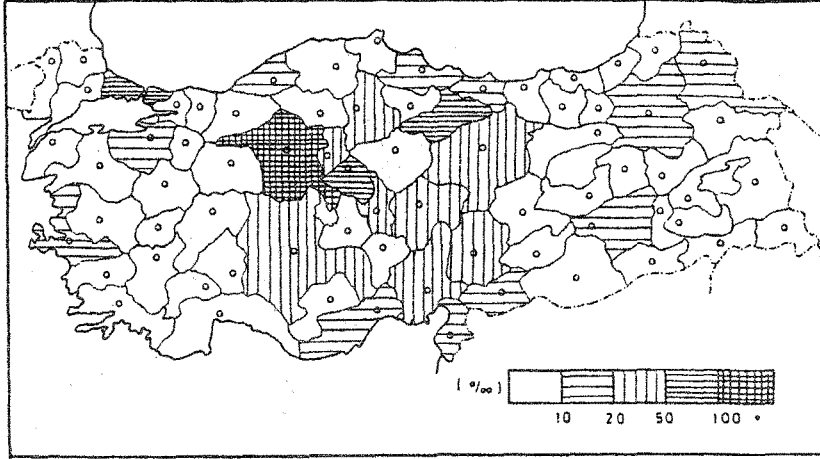
ilçe merkezlerine, il dışında büyük şehirlere göçe neden olmuştur. Yurt dışından gelen ve köylere yerleştirilen nüfus, 1965-1970'lere kadar şehirlere doğru göç etmişlerdir. Yurt dışına olan işgücü göçleri 1980'lere gelindiğinde hızını yitirmiştir. Ancak bu tarihten sonra turist pasaportu ile çıkışlar ve evlenme şeklinde yine göçlerin yaşandığı görülmektedir. Bugün, 1960-1961'de ilk gidenlerin pek çoğu 1985 ve sonrasında dönmeye başlamışlardır. Bu nedenle son yayımlanan istatistiklerde yurt dışından gelenlerin oranı, gidenlerden daha fazla çıkmaktadır.

Tablo 23. Doğum Yeri Yozgat Olan Nüfusun İllere Göre Dağılışı(1990).

İlin Adı	Toplam Nüfus %	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus	İlin Adı	Toplam Nüfus %	Erkek Nüfus	Kadın Nüfus		
Adana	2008	7.7	1141	867	Kırklareli	501	1.9	382	119
Adıyaman	283	1.1	173	110	Kırşehir	7569	28.9	3917	3652
Afyon	438	1.6	295	143	Kocaeli	3073	11.7	1780	1293
Ağrı	401	1.5	327	74	Konya	2620	10.0	1700	920
Amasya	450	1.7	259	191	Kütahya	473	1.8	306	157
Ankara	115200	44.00	60023	55 177	Malatya	533	2.0	364	168
Antalya	3598	13.7	2171	1427	Manisa	1611	6.0	1038	573
Artvin	91	0.3	69	22	K. Maraş	278	1.0	164	114
Aydın	1182	4.5	762	420	Mardin	438	1.6	345	93
Balıkesir	1643	6.2	1098	545	Muğla	1151	4.3	792	359
Bilecik	234	0.9	169	65	Muş	190	0.7	135	55
Bingöl	116	0.4	73	43	Nevşehir	1894	7.2	1074	820
Bitlis	205	0.8	150	55	Niğde	323	1.2	176	147
Bolu	751	2.8	439	312	Ordu	177	0.6	104	73
Burdur	300	1.1	239	61	Rize	105	0.4	58	47
Bursa	6764	25.8	3757	3007	Sakarya	1437	5.5	930	507
Çanakkale	721	2.8	512	209	Samsun	893	3.2	499	394
Çankırı	460	1.8	310	150	Siirt	292	1.1	226	66
Çorum	2807	10.7	1185	1622	Sinop	143	0.5	94	49
Denizli	498	1.9	326	172	Sivas	2119	8.1	1173	946
Diyarbakır	763	2.8	546	217	Tekirdağ	1024	3.9	717	307
Edirne	740	2.8	536	204	Tokat	4263	16.2	2094	2169
Elazığ	320	1.2	203	117	Trabzon	385	1.4	210	175
Erzincan	329	1.2	248	81	Tunceli	164	0.6	114	50
Erzurum	847	3.2	624	223	Ş. Urfa	604	2.3	390	214
Eskişehir	1138	4.3	654	484	Uşak	232	0.9	152	80
Gaziantep	560	2.1	349	211	Van	434	1.6	325	109
Giresun	183	0.7	114	69	Yozgat	539939		262056	27788
Gümüşhane	124	0.4	83	41	Zonguldak	1049	4.0	597	452
Hakkari	297	1.1	266	31	Aksaray	275	1.0	151	124
Hatay	1007	3.9	647	360	Bayburt	61	0.2	38	23
İsparta	473	1.8	331	142	Karaman	110	0.4	63	47
İçel	3637	13.9	1964	1673	Kırıkkale	8206	31.3	4228	3978
İstanbul	37445	14.30	21555	15890	Batman	245	0.9	174	71
İzmir	11270	43.0	6536	4734	Şırnak	368	1.4	344	24
Kars	801	3.0	631	170	Toplam	261 800	100.0		
Kastamonu	291	1.1	171	120					
Kayseri	20185	77.1	10371	9814					

Kaynak: D.İ.E. Genel nüfus Sayımı 1990 Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri(tüm iller) istatistiklerin taranması sonucu elde edilmiştir.

Vardığımız sonuçlara göre, Yozgat dışında yaşayan ve Yozgat kent nüfusuna yakın Yozgat doğumlu nüfus bulunduran şehirlerimizden bahsetmek mümkündür(Tablo 23, Şekil 16). Nitekim 1990'da 50 335 olan Yozgat kent nüfusunun 2.3 katı Ankara'da (115 200 kişi), 0.75 kadarlık bölümü İstanbul'da (37 445 kişi), 0.40 kadarlık bölümü de Kayseri'de (20 185 kişi) yerleşmiştir. Söz konusu nüfus içerisinde 236 işverenin bulunması ise, Yozgat'ın sosyo-ekonomik açıdan gelişmesini olumsuz yönde etkilediğini düşündürmektedir.

Şekil 16. Yozgat Dışında Bulunan Yozgat Doğumlu Nüfusun İllere Göre Dağılışı(1990, %).

Sonuç

Sonuç olarak Yozgat ili nüfusu sürekli artış göstermesine rağmen artış Türkiye ortalamasından düşüktür. Başlangıçta kırlarda doğal artışlara bağlı artış, göçlerle yerini azalmaya bırakmıştır. Nüfusta şehirleşme oranının hızlanmasına bağlı olarak şehir nüfusları hızla artarken, kır nüfusunda azalma görülmektedir. İl göçler açısından oldukça çeşitliliğe sahiptir. Özellikle ülke içi ve dışına verdiği göçler nedeniyle göç veren illerimiz açısından zenginlik göze çarpar

İl nüfusunu kırsal kesimde cinsiyet oranları açısından göç veren yörelere has kadın nüfus fazlalığı göstermektedir. Yaş yapısı özellikleri açısından ise, çocuk nüfusun oransal fazlalığı, yaşlı nüfusun düşük oranlar göstermesi nedeniyle gelişmekte olan ülkelere özgü özellikler taşımaktadır.

Nüfus hareketleri açısından doğum oranları ve ölüm oranları giderek düşmektedir. Nüfus artışı/azalması üzerinde daha çok göçlerin belirleyici olduğu dikkati çeker.

Kaynakça

- D.İ.E. 1990 Genel Nüfus Sayımı. Daimi İkametgaha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri
- D.İ.E., 1996, *1980-1985 ve 1985-1990 Sayımları Arasındaki Dönemlerde Türkiye'deki İç Göçler*, Toplum ve Göç. İkinci Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-21-22 Kasım 1996, T.C. Başbakanlık D.İ.E. Yay. No:2046, Sosyoloji Der. Yay. No:5, Ankara, s.41-61.
- DOĞANAY, H., 1991, Demografya. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Matbaası, Erzurum, s. 91.
- DOĞANAY, H., 1991, *Türkiye'de İç Göçler ve Başlıca Sonuçları*. Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Dergisi, Sayı: 2, Cilt: 2, Erzurum, s. 133-149.
- DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, Ankara.
- İmar ve İskan Bakanlığı, 1968, Muhtelif Yıllarda İdari Taksimatta Yapılan Değişiklikler Sebebiyle İl ve İlçelerin Nüfus Düzeltmeleri (1935-1965). Bölge Planlama Dairesi Yayını, Ankara, s.517.
- KAZGAN, G., 1970-1971, *Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 30. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.317.
- ÖZGÜR, E.M., 1995, *Türkiye'de İç Göçlerde Ankara İlimin Yeri*. Türkiye Coğrafyası Araştırma Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 4, Ankara, s. 63-77
- TANDOĞAN, A., 1989, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler. K.T.Ü. Genel Yay. No:141, İktisadi İdari Bil. Fak. Yay. No:5, Trabzon, s.54.
- TANDOĞAN, A., 1989, *Türkiye'de Nüfus Hareketlerinde İstanbul'un Yeri*. Coğrafya Araştırmaları . Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu. Cilt:, Sayı:1, Ankara, s.141.
- TANOĞLU, A., 1955, *The Recent Emigration of the Bulgarian Turks*. Review of the Geographical Institute of the University of the Istanbul, Number:2, p.28-29.
- TÜMERTEKİN, E., 1984, Beşeri Coğrafyaya Giriş, İ.Ü., Yay.No: 3819, Fak.Yay.No: 2464, İstanbul, s.177.

- TÜMERTEKİN, E.,-ÖZGÜÇ, N., 1997, Beşerî Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekan. Çantay Kitabevi, İstanbul, s.282
- TÜMERTEKİN, E.-ÖZGÜÇ, N., 1997, Beşerî Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul, s. 264-265.
- TUNA, O., 1951-1952, *Muhacirler Meselesi Avrupa Araştırma Cemiyeti*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 13. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.248-259.
- TUNA, O., 1963-1964, *Türkiye'den Federal Almanya'ya İşgücü Akımı*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 24. Cilt, No:1-2, İstanbul, s.43.
- TUNA, O., 1973-1974, *Türkiye'den Dış Aleme Emek Göçü*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 33. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.1-40.
- TÜRKDOĞAN, O., 1975-1976, *Türkiye'deki Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 35. cilt, Sayı: 1-4, İstanbul, s. 40-67.
- ÜNER, S., 1972, Nüfusbilim Sözlüğü. Hacettepe Üniversitesi Yay. D. 17, Ankara, s. 77.
- ÜNER, S., Nüfusbilim Sözlüğü Hacettepe Üniv. B.17, s.87, Ankara.
- ZAIM, S., 1957-1958, *Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor*. İstanbul Üniv. İktisat Fak. Mecmuası, 19. Cilt, No:1-4, İstanbul, s.435-448.